

Hová lettek a magyar föld kincsei? ⁽¹⁾

Kísérelt egy önálló magyar bauxit-alumínium vállalat megalapítására

1947. április 27-én a Gazdasági Rendőrség letartóztatta Dr. Debreczeni Sándort, a Magyar Bauxitbánya Rt. vezérigazgatóját, Dessewffy Aurél ügyvezető igazgatót, valamint Esztergály Ferenc gépészmérnököt. Az ellenük felhozott vád: a jövátéleli szállítások szabotázsra volt. Őrizetbe vételük hátterében – az itt közölt dokumentumokom keresztül – a magyar bauxitipar történetét ismerhetjük meg a háború utolsó éveitől az államosításig, és ezen belül is a Magyar Bauxitbánya Rt. jelentőségét a német hadigazdaság szempontjából, valamint a szovjet–magyar jövátéleli szerződések előkészítése kapcsán.

Bevezetés

Magyarországon, mint a világ más országaiban is, a 19. század végén - a 20. század elején kezdték meg a bauxit kitermelését. Az 1903-ban feltárt bihari bauxittelepek azonban a trianoni békeszerződést követően a határokon túra kerültek. Az 1917-ben hazai befektetéssel alakult, *Alumíniumérc, Bánya és Ipar Rt.*-nek romániai és olaszországi vállalatok alapításával sikerült - ha csak részben is - saját tulajdonban tartani a bányákat. A bauxit iránti kereslet már az első világháború éveiben megnőtt, Németország ugyanis 1914-től nem vásárolhatott Franciaországtól bauxitot, és emiatt a németek 1915-ben megkezdték a Bihar-hegység bauxittelepeinek fokozottabb kitermelését. Az 1920-as években a dunántúli bauxittelephelyek jelentős része - Gánt, Halimba, Iszkaszentgyörgy, Óbarok - a nagy nemzetközi konszernnek, a *Bauxit Trust AG*-nek a tulajdonában volt. Működését az *Alumíniumérc-, Bánya- és Ipar Rt.* irányította, de a konszernben a svájci és a német vállalatoknak jutott a vezető szerep. Az 1930-as években egy magyar tőkéscsoport állami támogatással egy új nagyvállalatot alapított, azzal a céllal, hogy megtörjék a nemzetközi konszern monopóliumát. Terveiket a Fejér megyén kívül eső bauxittelepekre alapozták.

Grófok és hercegek vállalata

A vállalatot a konzervatív nemzeti jobboldal prominens képviselői alapították, közöttük vitéz leveldi *Kozma Miklós* volt belügyminiszter, az MTI elnöke, a Magyar Rádió alapító elnöke, aki a *Magyar Bauxitbánya Rt.* elnök-igazgatói tisztségét is betöltötte 1941-ig, élete végéig (bár utolsó éveiben tagsága már csak formális volt). Ugyancsak részt vett az első igazgatóságban *Wünscher Frigyes*, a Hangya Termelési, Fogyasztási és Értékesítési Szövetkezet igazgatója, *Darányi Béla*, a Futura Szövetkezeti Központ vezérigazgatója, *Kánya Kálmán* volt külügyminiszter, gróf *Széchenyi Zsigmond*, *Hagyó-Kovács Gyula*, a cisztercita rend előszállási uradalmának jószágkormányzója, gróf *Károlyi Gyula* volt miniszterelnök, a „zsidó atyafiságú” gróf *Andrássy Mihály*. Mindannyian a magyar politikai életnek azon képviselői vagy támogatói voltak, akik jobboldali beállítottságuk mellett szemben álltak a náciizmussal, és akik közül többeket - már aki megérte - a nyilasok is és a bolshevikok is üldözték. Gróf *Esterházy Móricot* 1944-ben a nyilasok deportálták, 1951-ben a kommunisták kitelepítették. *Kánya Kálmánt* és Herceg *Montenuovo Nándort* szintén elhurcolták a nyilasok. *Hagyó-Kovács Gyula* 1950-től hét évet töltött a váci börtönben.

Szorosan kötődött a vállalathoz *dr. Lázár Andor* ügyvéd, politikus, aki 1932. október 1-jétől 1938. március 9-ig igazságügyi miniszter, a Dunántúli Református Egyházkerület jogtanácsosa, később a Dunamelléki Református Egyházkerület főgondnoka volt. Miniszterségének idején zajlott az akkor már évek óta börtönben ülő *Rákosi Mátyás* újabb pere. 1948-ban ezért bíróság elé került, és bár bebizonyosodott, hogy nem rajta múlt Rákosi Mátyás ekkori „kicsérélése”, eltávolították a református egyház éléről.

1937. április 21-én alakult meg a Magyar Bauxitbánya Rt. 2 000 000 pengő alaptőkével. A részvénytársaság átvette azokat a bauxit-zárkutatómunkákat a Bakonyban (Alsóperepusztán) és Baranyában (Nagyharsányban), amelyeket előzőleg a *Magyar Bányaművelő Rt.* bérrel a kincstártól. A vállalat geológus szakértője *dr. Telegdi Róth Károly*, az iparügyi minisztérium bányászati kutatási osztályának a vezetője volt. A bányászati munkákat *Ajtay Zoltán*, a neves (később Kossuth-díjas) bányamérnök irányította.

A hamarosan meginduló kutatások jelentős ércelőfordulásokat feltételeztek a Bakonyban, Alsóperepuszta környékén, több millió tonnányi bauxitvagyonnal. Az érc változó minősége és minden komoly szállítási lehetőség hiánya miatt azonban csak 1940-ben nyithatták meg a bányát.

Baranyában, a Nagyharsányhegyen, kisebb, mintegy 600 000 tonnára becsült, különleges minőségű ércvagyonot sikerült kimutatni, de az érc sajátos települési viszonyai és a relatív csekély kereslet miatt csupán korlátozott mennyiségű (évi 15-20 000 tonna) kitermelést vehettek terbe.

A vállalat timföldgyártás céljaira alkalmas bauxit bányászatiát kívánta megkezdni, ezért 1938. december 3-án 25 évre vette a Zala megyei Nyirád környéki zárkutatómunkák kiaknázási jogát, továbbá Veszprém, Zala és Baranya megyékben 456 zárkutatómunkát foglalt le.

A nyirádi bánya csakhamar a timföldgyártás céljaira kiválóan alkalmas, egyenletes minőségű bauxitot termelt, ám a tulajdonosok az új és eddig ismeretlen minőségű érc értékesítését elég alacsony áron tudták megindítani.

A termelés fokozatos feljutása következtében a vállalat 1939. szeptember 1-jén mégis célul tűzthette ki egy nagykapacitású timföld- és alumíniumgyár létesítését. A világháború kitörése a bauxit iránti kereslet és az értékesítési viszonyokat jelentősen megváltoztatta, így a kitűzött cél lépésről lépésre elérhetővé vált. Az 1939. november 20-án megtartott rendkívüli közgyűlés az alaptőkét 1 000 000 pengőre szállította le, majd két lépésben, előbb újra 2 000 000, majd 2 400 000 pengőre emelte fel. Ezzel megteremtették az anyagi feltételeit annak, hogy a nyirádi bányászati fejleszthető legyen, valamint 1940 folyamán megépüljön a keskeny nyomtávú vasúti összeköttetés a perei bányászati és a veszprém-zirci MÁV vonal álmóshegyi rakodóállomása között.

A nyirádi ércelőfordulás mennyiségének pontos felmérése lehetővé tette a tervezett timföldgyár és alumíniumkohó kapacitásának megállapítását is: évi 20 000 tonna timföld és 10 000 tonna alumínium előállítását. A gyár áram-, gőz- és gázszükségletének a biztosítására kb. évi 24 000 vagon 4000 kalóriás szén volt szükséges. Mivel a vállalat ilyen szénkészlettel nem rendelkezett, és ennek a megszerzésére nem is volt kilátás, hosszas tárgyalások után, 1940. szeptember 11-én megegyezésre jutottak az *Egyesült Izzólámpa és Villamosági Rt.*-vel. Ennek értelmében az Egyesült Izzó kötelezte magát egy - a tulajdonában lévő ajkai kőszénbánya szénvagyonára épülő - új áramtelep felépítésére, ahonnan aránylag kedvező feltételek mellett a timföldgyár és alumíniumkohó áram- és gőzszükséglete biztosítható volt.

Eközben a vállalat 1940. július 8-án megtartott rendkívüli közgyűlése a beruházás összegének fedezésére az alaptőkét 2 400 000 pengőről 7 000 000 pengőre emelte fel. Az új részvények túlnyomó részét a kishaszonbérletek alapításáról szóló 1940. évi IV. tc. alapján megváltást szenvedő történelmi nagybirtok tulajdonosaiból alakult úgynevezett „agrárcsoport” vette át.

1940 nyarán gróf *Teleki Pál* miniszterelnök levelet intézett az *Országos Magyar Gazdasági Egyesülethez*. Javasolta, hogy a nagybirtokosok földjeik egy részét önként parcellázzák fel a földigénylők között, és a befolyó ellenértéket használják fel a Magyar Bauxitbánya Rt. részvénytőkéjének a felemelésére, amivel lehetővé válik egy timföldgyár és alumíniumkohó felépítése. Az *Országos Magyar Gazdasági Egyesület* (OMGE) helyeselte a tervet. A tárgyalások eredménnyel zárultak, és ezzel több nagybirtokos is bekerült a Magyar Bauxitbánya Rt. tulajdonosi körébe: *Igy jelentős lépés történt a magyar kormányzat azon célkitűzéseinek a megvalósítása terén, miszerint a történelmi osztályok vagyona az ipar területére tereltesse át.* Ugyanakkor sikerült a kormányzat támogatásával az *Ipari Munkaszervező Intézet*nél a vállalat számára 25 000 000 összegű, 5%-os, 15 év futamidejű kötvénykölcsönt biztosítani.

Ezzel az anyagi háttérrel 1941. év elején megindulhatott az - Ajkával szomszédos Tóskobérnd közszeg határában megszerzett ingatlanra épülő - évi 20 000 tonnás timföldgyár és évi 10 000 tonnás alumíniumkohó részletes tervezése, majd 1941. május folyamán elkezdődött a tényleges építkezés is.

A timföldgyár és az alumíniumkohó gépi berendezéseinek 90%-át belföldön szerezte be, 50%-ban rögzített áron. Az építkezések üteme annyira kedvezően alakult, hogy ezt a ténny bel- és külföldön egyaránt elismerték. 1941. július 16-án a vállalati lakótelep építésének bokrétaünnepélyén megjelent *Reményi-Schneller Lajos* m. kir. titkos tanácsos, pénzügyminiszter is, és elismerését fejezte ki a *nemzeti feladat teljesítéséért*.

A Magyar Bauxitbánya Rt.-ben a bauxitbányászati, a timföldipari és az alumíniumgyártás teljes vertikumát kívánták kiépíteni. A hazai pénzforrások azonban kimerültek. A könnyűféművet külföldi tőkeinjekció nélkül nem építhették volna fel, ezért a német tőke felajánlkozását nem utasíthatták vissza. Ez volt az ára az alumínium-feldolgozás megvalósításának. A német könnyűfémipar egyik vezető vállalata, a *Dürener Metallwerke AG* (Dürener Fémgyár Rt.). 1941. június 25-én írta alá azt a megállapodást, amelynek értelmében a hazai repülőgépgyártás nyersanyagellátásának biztosítására teljes műszaki támogatást nyújt, valamint rendelkezésre bocsátja összes szabadalmát és gyártási eljárását egy Székesfehérváron létesítendő könnyűfémű számárá, amely egyelőre évi 2500 tonna kapacitással a német cég műszaki vezetésével mellett épül fel. A német hadiipar, amely a teljes magyar bauxitkincsekre igényt tartott, nem szalasztotta el a lehetőséget, és még abba is beleegyezett - amit különben az Alumíniumérc-, Bánya- és Ipar Rt. évtizedekig nem tudott elérni - hogy ne csak a bauxit-kitermeléshez, hanem a feldolgozáshoz is tőkét, illetve kölcsönt adjon.

A magyar bauxit kezdettől fogva stratégiai jelentőségű volt Németország számára, hiszen a Vorarlbergben lévő kis mennyiségű, rossz minőségű bauxiton kívül nem

rendelkezett további lelőhelyekkel. A világháború előtt számos országból elégtette ki bauxitszükségletét: így Franciaországból, Jugoszláviából, Olaszországból, Magyarországról, Romániából, Görögországból és Indiából. A háború kitérőkor a szövetségesek elzárták a tengeri utakat, ezért Németország eszett az indiai, a dalmáciai, a hercegovinai, a görögországi és a jugoszláviai beszerzési lehetőségektől. A hadüzenet után Franciaországtól sem vásárolhattak, így a magyarországi bányák Németország bauxitszükségletének fő beszerzési forrását jelentették. Ezek biztosítása érdekében még a magyar alumínium-feldolgozó ipar támogatására is hajlandó volt a német fél.

A könnyűfémű befektetési költségeinek biztosítására az 1941. szeptember 20-án megtartott rendkívüli közgyűlés a vállalat alaptőkéjét 7 000 000 pengőről 10 500 000 pengőre emelte fel. Az új kibocsátású részvényeket teljes egészében a Dürener Féművek Rt. vette át, és ugyancsak a német cég biztosította a vállalatnak 9 500 000 pengő értékű, az Ipari Munkaszervező Intézet hitelfelvételével megegyező feltételű kölcsönt. Ezt a kölcsönt szinte teljes egészében a könnyűfémű gépi berendezéseinek megrendelésére kívánták felhasználni, természetesen Németországban.

A Székesfehérvár városa által rendelkezésre bocsátott területen a könnyűfémű talajgyengéttési és iparvágány-fektetési munkálatai 1941. október 1-jén kezdődtek meg. 1941. november végén a timföldgyár, az alumíniumkohó és a könnyűfémű gépei megérkeztek, de a korai tél miatt le kellett állni szerelésükkel.

Az ajkai timföldgyár és alumíniumkohó 1943-ban, a székesfehérvári könnyűfémű 1944 tavaszán kezdte meg működését.

A nagyvállalati vertikum kiépítése tehát a háború utolsó évére befejeződött. Ennek részei:

1. Bányászat Nyirádon, Alsóperepusztán és Nagyarsányon. A társaság 694 saját zártkutatmánnyal rendelkezett, 250-et bérelt az Iparügyi Minisztériumtól, 59-et egy magáncégtől. Mindhárom bányauzem saját erőmmel, szállító eszközökkel, gépi berendezéssel és laboratóriummal működött. Intenzív fejlesztési programot dolgoztak ki, állandó kutatásokat folytattak újabb lelőhelyek megszerzésére, illetve az érc minőségének vizsgálatára.
2. A timföldgyár és az alumíniumkohó, évi 20 000 tonna timföld és 10 000 tonna alumínium előállítására. Ehhez évi 45 000 tonna bauxitot és 240 000 tonna szenet kellett felhasználni. Lakótelepet is építettek: 11 házban összesen 35 lakással és egy kis szálloda-kaszinóval. Megépült az ehhez tartozó vízmű, csatorna- és elektromos hálózat, az utak és az iparvágány.
3. Könnyűfémű Székesfehérvárott, ahol félgyártmányokat állítottak elő (pl. rudak, hengerelt idomanyagok, lemezek, huzalok stb.). A gyár a Dürener Metallwerke tanácsai és tervei szerint épült fel. Székesfehérvár város 12 hold területet adott a vállalatnak, és magára vállalta a hozzá vezető utak díjtalan rendbe hozatalát, karbantartását, a Tatabánya-Veszprém közötti távvezeték-csatlakozás díjtalan létesítését és a közművek kiépítését a gyártelepig.

A vállalatnak négy üzeme volt: az öntöde, a hengermű, a húzó- és préselőmű, valamint a sajtólómű. Itt is felépült három lakóház: két mérnöki, négy műmesteri és két portáslakással. Az egész telep építésének költsége kb. 16 500 000 pengő volt. Ebből 6 500 000-t Magyarországon fizettek ki, a fennmaradó 10 000 000 a Németországból szállított gépek értéke tette ki.

A gyárat évi 2500 tonna félkészgyártmány kapacitásra tervezték, 1000 munkást, kb. 50 mérnököt és tisztviselőt kívántak alkalmazni. A város közelsége miatt itt nem építettek munkáskolóniát.

Alighogy megkezdődött a munka a hazai bauxit és alumíniumipar egyharmad részben német, de kétharmad részben magyar többségi tulajdonban lévő vállalatban, hamarosan kezdetét vette a háborús pusztítás is. 1944 végétől a németek tartották megszállás alatt a gyárat. Valamennyi üzemben végrehajtották az úgynevezett *bénítást*, ami azt jelentette, hogy a működéshez szükséges gépalkatrészeket, berendezéseket leszerelték. A bénításokat magyar-német bizottságok irányították. Emellett a németek jelentős mennyiségű nyersanyagot, félgyártmányt, gépeket vittek ki az országból. A front áthaladása után bevonuló orosz-szovjet egységek jelenléte teremtet új helyzetet a vállalat életében.

A magyar nép „hatalmas szomszédja”

Az 1945 januárjában megkötött fegyverszüneti egyezmény kötelezte Magyarországot, hogy a világháború során okozott károk részbeni megtérítéseként a Szovjetunióknak 200, Jugoszláviáknak 70, Csehszlovákiáknak 30 millió dollár értékű jóvátételt fizessen. A törlesztést hat év alatt, elsősorban áruszállítások formájában kellett teljesíteni. A fegyverszüneti egyezmény (7. pontja) értelmében a székesfehérvári hengermű megmaradt berendezéseit át kellett adni a Szovjetunióknak. A jóvátételi szállítások lebonyolításával megbízott *Iparművek Képviselői Állami Rt.* (IKART) 1945 augusztusában kiadta a parancsot a berendezések leszerelésére. 1945. november 21-én dr. *Debreczeni Sándor* vezérigazgató *Esztorgály Ferenc* mérnököt bízta meg a gyár leszerelési munkálatainak a végrehajtásával.

A szovjet-magyar jóvátételi egyezményt 1945. június 15-én írták alá, majd augusztus 27-én Magyarország és Szovjetunió gazdasági egyezményt kötött, amely kimondta a közös vállalatok létesítésének lehetőségét. Létrehozásukat az tette lehetővé, hogy a Potsdami Egyezmény értelmében minden Magyarországon lévő német tulajdon Szovjetunió tulajdonába kerül. A német érdekeltség az alumíniumiparban elég jelentős volt, és ez lett a később létrehozott vegyes vállalatok alapja. Az 1945. augusztus 27-én Magyarország és a Szocialista Szovjet Köztársaságok (Szovjetunió) között létrejött gazdasági egyezményben a *bauxitlőhelyek felkutatása és kiaknázása, vegyes vállalatok alapítása bauxitbányászatra, timföld és alumínium előállítására* vonatkozó kitétel az ipari együttműködésen belül a második helyen szerepelt, megelőzve az ásványolaj és szénbányászati vegyes vállalatok alapítását is. (Első helyen a kohó- és vasipar fejlesztése szerepelt.) Az egyezményt a magyar kormány nevében *Gerő Ernő* kereskedelem- és közlekedésügyi miniszter, *Bán Antal* iparügyi miniszter, orosz részről pedig *Anasztasz Ivanovics Mikojan*, a Szovjetunió bel- és külkereskedelmi, közellátási és élelmiszeripari népbiztosa, a Népbiztosok Tanácsának elnökhelyettese írták alá.

Ezt követően, 1946. április 8-án a Magyar Köztársaság Kormánya és a Szocialista Szovjet Köztársaságok Kormánya aláírta a magyar-szovjet: bauxit-alumínium társaságok létesítéséről szóló egyezményt, amely meghatározta a magyar bauxit- és alumíniumipar jövőjét. Az egyezményben három (két leányvállalatot is beleszámítva öt) vegyes vállalatot alapítottak:

- - az *Alumíniumérc-, Bánya és Ipar Rt. Magyar-Szovjet Bauxit-Alumínium Rt.-t*, 14 000 000 pengő alaptőkével,
 - a *Victoria Vegyészeti Művek Magyar-Szovjet Bauxit-Alumínium Rt.-t*, 1 500 000 pengő alaptőkével
 - a *Tapolcai Bánya Rt. Magyar-Szovjet Bauxit-Alumínium Rt.-t*, 60 000 pengő alaptőkével. Ez utóbbi kettő az Aluérc leányvállalata volt, így a három társaság gyakorlatilag egységes irányítás alatt működött.
- a *Magyar Bauxitbánya Rt. Magyar-Szovjet Bauxit-Alumínium Rt.-t* 24 640 000 pengő alaptőkével, és
- a *Dunavölgyi Timföldipar Rt. Magyar-Szovjet Bauxit-Alumínium Rt.-t* 35 000 000 pengő alaptőkével.

A szovjet félnek a Potsdami Egyezmény szerinti részesedése egyik vállalatban sem érte el az 50%-ot, ezért azt a részvénytőke felemelésével mindenütt kiegészítették. A Magyar Bauxitipar Rt.-nél a szovjet részesedése 33,33%-ot tett ki, aminek a felemelését a jóvátétellel összekapcsolva kívánták megoldani. Az egyezményben leszögezték, hogy a szovjet fél a székesfehérvári alumínium-hengermű meglévő berendezéseit a *Magyar Bauxitbánya Rt.-nek átadja azzal, hogy ennek a berendezésnek az értéke a jóvátételi szállításokban egyidejűleg jóváírandó, továbbá ennek a gyárnak azokat a berendezéseit is [átadja], amelyeket a Magyar Köztársaságnak a jóvátételi számlára kellene a Szocialista Szovjet Köztársaságok Szövetségének leszállítani, úgy, hogy a meglévő és kiegészítőleg szállítandó berendezések értéke 1 028 000 amerikai dollár tesz ki.* Ha a berendezések értéke ezt az összeget nem érné el, a Szovjetunió újabb vagyon tárgyakat visz be a társaságba. Az egyezmény kimondta, hogy a társaságok a magyar törvények szerint fognak működni, fennállásukat pedig semmiféle határidő nem korlátozza.

Az egyezmény mellékleteként közzétették a három társaság alapszabályait, amelyek biztosították a formális egyenjogúságot, de a valóságban a szovjet fél előnyeiről gondoskodtak. Az alapszabályok szerint a társaság közgyűlésének elnökét, valamint a felügyelő bizottság elnökét a magyar és a szovjet részvényesek közül felváltva választották. Az igazgatóság elnökét a magyar részvényesek, az elnökhelyettesét pedig a szovjet részvényesek javaslatára nevezték ki az igazgatósági tagok közül. Ugyanakkor a vezérigazgatót a szovjet igazgatósági tagok, a vezérigazgató-helyettesét a magyar igazgatósági tagok javaslatára választották. Ebből következően a társaságoknak szovjet vezérigazgatói lettek. A Magyar Bauxitbánya Rt.-nél a vezérigazgató-helyettes hatáskörébe - a helyettesítésen túl - csupán a kereskedelmi ügyek intézése tartozott; a nyirádi bányát, az ajkai timföldgyárat és az alumíniumkohót és a székesfehérvári könnyűféműművet közvetlenül a vezérigazgató irányította.

Az 1946. április 8-i bauxit-alumínium egyezményt magyar részről *Szakasits Árpád* miniszterelnök-helyettes, szovjet részről *Lev Nyikolajevics Bobkov* írták alá. Az egyezményt követően a szovjet és a magyar részvényesek külön-külön szindikátusi szerződést kötöttek a három vállalatnál. 1945. április 15-én írták alá a Magyar Bauxitbánya Rt. Magyar-Szovjet Bauxit-Alumínium Rt. szovjet és magyar részvényesei a szindikátusi megállapodást, a közgyűlésen a szavazati jog egységes gyakorlása és a társaság egységes ügyviteléről.

Ebben ismét leszögezték, hogy a szovjet részvényesek 33,33%-ot kitevő részvénytulajdonját 50%-ra emelik fel, ennek ellenértékéért a szovjet fél átadja a társaságnak a *székesfehérvári alumíniumhenger-mű meglévő felszerelését és a hengerműnek a Magyar Kormány által a Szovjetunió részére jóvátétel címén leszállítandó kiegészítő felszerelését azzal, hogy a meglévő és kiegészítőleg szállítandó felszerelések értéke összesen 1 028 000 amerikai dollár.* Ha a felszerelés értéke nem érné el ezt az összeget, a szovjet fél további vagyon tárgyakat hoz be a társaságba.

Kimondták, hogy az egyezmény aláírásától számított három hónapon belül - a szovjet részvényesek által megszerzendő részvények értékének a megállapítására - fel kell értékelni a Magyar Bauxitbánya Rt. vagyonát és aktíváit. Ennek eredményeként kapott összeget el kell osztani a részvények számával, így nevezhetik meg a szovjet fél által megszerzendő részvények belértékét. Kimondták továbbá, hogy a szovjet apport nagyságát oly módon kell megállapítani, hogy egy részvény belértékét megszorozzák az újonnan kibocsátandó részvények számával. Az értékelés alapjául az 1938. évi árakat jelölték meg. A szovjet részvényesek kötelezték magukat arra, hogy a Magyar Bauxitbánya Rt. ismeretlen kezekben lévő (úszó) részvényeit sem adásvételi szerződéssel, sem más módon nem fogják megszerezni. A társaság részvényei harmadik személynek át nem adhatók és nem terhelhetők semmiféle kötelezettséggel. Megegyeztek abban, hogy a részvényeket egy budapesti banknál helyezik letétbe. A szindikátusi megállapodás is leszögezte, hogy a részvénytársaság vezérigazgatóját a szovjet részvényesek

jelölik, a vezérigazgató-helyettest pedig a magyar részvényesek. A jelenlegi vezérigazgató, *dr. Debreczeni Sándor* megbízatása megszűnik, de a szerződés értelmében számára 1948. december 31-ig folyósítandó az addig élvezett járandósága, *tekintet nélkül arra, hogy fog-e a Társaságban dolgozni, és milyen tisztséget fog a Társaságban betölteni.* Megállapították, hogy a szerződés tíz évre szól, és ha ez alatt az idő alatt egyik fél sem mondja fel azt, akkor automatikusan meghosszabbodik öt évvel, és így tovább. A szerződést szovjet részről *Lev Nyikolájevics Bobkov* és *Alekszandr Nyikolájevics Boriszov*, magyar részről *dr. Debreczeni Sándor* alelnök-vezérigazgató és *Desseffy Aurél ügyvezető igazgató írták alá.* Az államközi egyezmény, illetve a szindikátusi szerződések megkötése után megalakultak a szovjet és a magyar értékelő bizottságok azzal a céllal, hogy felmérjék a vállalat vagyonát. A magyar Értékelő Bizottság élén *dr. Heller Farkas* műegyetemi rektor állt, tagjai között olyan jeles személyiségek foglaltak helyet, mint *dr. Telegdi Róth Károly* geológus, *dr. Vermes Andor*, a Magyar Általános Hitelbank igazgatója, *Hittrich Gábor* mérnök, a Magyar Általános Kőszénbánya Rt. igazgatója, *dr. Csermely László*, a Pénzügyi Központ igazgatója, valamint az Iparügyi Minisztérium képviselőjében *dr. Szívós István* és *Vajda Pál* és más neves szakemberek. Az orosz Értékelő Bizottságban *Boriszov* bányamérnök, *Ljubimov* és *Volodomov* geológus professzorok és *Poltorikin* pénzügyi szakértő szerepeltek. A tárgyalások mindjárt a kezdet kezdetén elakadtak, mivel a szovjet fél nem volt hajlandó tudomásul venni, hogy a magyar törvények értelmében a föld alatt lévő vagyon a társaság vagyonához tartozik, és annak értékét bele kell számítani a tulajdonba. Szerintük a föld mélyében rejlő kincs az állam tulajdonát képezi. Helytelenítették, hogy a magyar bányajog szerint az állam ezt a tulajdont magánszemélynek is átadhatja. Az ércvagyon a társaság mérlegeiben nem is tüntették fel. A szovjet szakértők azt sem fogadták el, hogy az általános európai gyakorlat szerint a vagyonmérlegben feltüntetett érték kisebb, mint a vagyon reális értéke. Ebben a témában éles vita bontakozott ki, amely politikai színezetet is kapott azáltal, hogy a szovjet szakértők az állam megkárosításával vádolták a magyar felet. *Hittrich Gábor* erre azt válaszolta, hogy az 1938-as vagyonbevallást azok készítették, akik közben Németországba vittek a gépeket és a társaság értékeit. Most a valós vagyoni helyzetet kell feltüntetni, a múltban készült mérlegekért nem vállalják a felelősséget. A kínos vitának *Vermes Andor* vetett véget, akinek javaslatára az ércvagyon helyett *az ércvagyon birtokából keletkező haszon* értékét számították be a vagyonba.

A vitában mindkét fél a saját érdekeit védte. A magyar részvényesek érdeke az volt, hogy minél magasabb belértéket mutassanak ki, hogy az oroszok által megszerzendő részvények értéke minél magasabb legyen, a székesfehérvári könnyűféműmű apportjának értékét haladja meg, továbbá a szovjet fél hozzon be nyersanyagot, aminek szűkében volt a társaság. A tárgyalások nem fejeződtek be a szindikátusi szerződésben megadott határidőig. A megállapodás 1947. március 29-én született meg.

A szindikátusi szerződés biztosította ugyan a részvények elidegeníthetlenségét, de az állam tulajdonosi jogát törvénnyel is megerősítették. Az államosítással a magyar kormány az ország érdekeit is próbálta védeni. Az oroszok ugyanis azt kívánták, hogy valamennyi bauxitbánya és feldolgozó vállalat a közös társaság tulajdonába kerüljön. Az államosítási törvény biztosította a tisztán magyar tulajdonú vállalatok magyar kézben maradását, igaz, nem sokáig. A bauxitbányászat és az alumíniumtermelés államosításáról szóló *1948. évi XIII. törvény* értelmében állami tulajdonba vették a következő szovjet-magyar vegyes vállalatokat:

- az Alumíniumérc-, Bánya- és Ipar Rt.-t (Gánt, Iszkaszentgyörgy, Óbarok), leányvállalataival, a Victoria Vegyészeti Művek Rt.-vel és a Tapolcai Bánya Rt.-vel (Halimba) együtt,
- a Magyar Bauxitbánya Rt.-t (Nyírad, Perepuszt, Nagyharsány, ajkai timföldgyár és alumíniumkohó, székesfehérvári könnyűféműmű),
- és a Dunavölgyi Timföldipar Rt. almászfűzői timföldgyárát.

Állami tulajdonba vették a tisztán magyar tulajdonú bauxittermelő és -feldolgozó vállalatokat is:

- a *Bauxit Termelő Rt.-t*,
- a *Bauxit- és Vasércbánya Kft.*-hez tartozó bauxitbányát,
- *Velty István* olaszfalusi bányáját (az eplényi bányát),
- a *Bauxit Ipar Rt.-t* (a mosonmagyaróvári könnyűféműművet),
- a *Weiss Manfréd Alumínium Művek Rt.-t*,
- a *Sigg Alumíniumgyár Rt.-t*,
- a Magyar Általános Kőszénbánya Rt. felsőgallai alumíniumkohóját és bauxitcement üzemét,
- valamint a *Magyar Fémlemezipar Rt.* üzemét.

A törvény ugyanakkor kimondta (10.§), hogy a rendelkezések (az állami tulajdonba vétel) nem vonatkoznak azokra a részvényekre, amelyek 1947. január 1-jén külföldi állampolgárok vagy külföldi jogi személyek tulajdonában voltak. Ez azt jelentette, hogy a magyar-szovjet vegyes vállalatok - köztük a Magyar Bauxitbánya Rt. - szovjet részvényei a Szovjetunió kormányának kezében maradtak. A magyar részvényesi jogokat a magyar állam gyakorolta. Azokból a vállalatokból, amelyekben nem volt szovjet részesedés, 1948-ban megalakult az *Állami Bauxit-Alumínium Rt.* (ALBART), amely nem lett hosszú életű; 1949. január 1-jei hatállyal felszámolták, a benne tömörült cégekből nemzeti vállalatok alakultak.

1950. január 1-jén a vegyes vállalatok fúziójával létrejött a *Magyar-Szovjet Bauxit-Alumínium Rt.* (MASZOBAL). A beolvadó társaságok - köztük a Magyar Bauxitbánya Rt. - megszűntek, vagyonuk az új részvénytársaságra szállt át. A magyar részvényesi jogokat a Nehézipari Minisztérium gyakorolta. A szovjet tulajdonban lévő értékpapírokat a *Kereskedelmi Ipar Banknál* helyezték letétbe, a magyar államot megillető részvényeket - megsemmisítés végett - a *Pénzügyi Központnak* adták át.

A későbbiek során a magyar alumíniumipar további vállalatai - a korábban svájci érdekeltségű *Bakonyi Bauxitbánya* vállalat, a timföldgyárak, az alumíniumkohók és a feldolgozó üzemek - mind a MASZOBAL fennhatósága alá kerültek. A *Bauxit Ipar Rt.* csatlakozására 1952. október 1-jén került sor.

A részvénytársasági forma a jótételti törlesztések egyik biztosítója és eszköze volt. A MASZOBAL bauxitbányáinak termelését csak kisebb részben dolgozták fel itthon, nagyobb részét a Szovjetunióba *exportálták.* A hazai timföldgyártás növekedésével ez az arány módosult. A MASZOBAL fennállásának idején Óbarokon, Perepusztán és Nagyharsányban megszűnt a bányászat, az almászfűzői timföldgyár pedig még csak épült. A MASZOBAL - akár a többi szovjet-magyar vegyes vállalat - több magyar terméket vitt ki az országból, mint amennyit itt hagyott. A szakmai fejlődést tekintve azonban a *magyar föld kincsei* nem voltak egyértelműen rossz kezekben. Az oroszok fölvehették vállalatukhoz a volt Horthy hadsereg mérnökkari tisztjeit, és másokat is, akiknek a múltja egy magyar vállalatnál igencsak *fontos* lett volna, ám kiváló szakembereknek bizonyultak. A vegyes vállalatnál nem a politikai megbízhatóság szerepelt első helyen. Megvédték szakembereiket a politikai zaklatásoktól, és cserébe minőségi munkát kaptak.

1953. január 20-án a Szovjetunió kormányának nyilatkozatában közölte, hogy a Magyar Népköztársaság teljesítette jótételti kötelezettségét.

A MASZOBAL a többi vegyes vállalattal egy időben, 1954. október 1-jén szűnt meg, november 8-án pedig bejelentették, hogy a szovjet részvényeket a magyar állam megvásárolta. A bauxitipari vállalatok vezetését a *Vegyipari és Energiaügyi Minisztérium Alumíniumipari Igazgatósága* vette át. A Magyar Bauxitbánya Rt.-ből csak a nyírádi bánya maradt meg, *Nyírádi Bauxitbánya Vállalat* néven, majd 1957. július 1-jén a *Halimbai Bauxitbánya Vállalattal* egyesülve létrejött a *Bakonyi Bauxitbánya Vállalat.* Ez ma kft. formában működik. Az Ajkai Timföldgyár és Alumíniumkohó ma a *Magyar Alumíniumipari Rt.* keretében tevékenykedik, a Székesfehérvári Könnyűféműművet pedig az *Alcoa Kőfém* nevű privatizált vállalat működteti.

A Szovjetunió a közös vállalatok megszűnése után is megtartotta érdekeltségeit a *magyar ezüst termelésében.* A *szocialista gazdasági integráció* keretében 1962. november 15-én megkötötték a *Magyar-Szovjet Timföld-Alumínium Egyezményt.* 1967-től Magyarország timföldet szállított a Szovjetunióknak, és az abból készített alumíniumot világgiaci áron visszavásárolta. Ennek következménye a magyar bauxitbányászat erőltetett fejlesztése és az alumíniumkohászat visszaszorítása lett. A *magyar népgazdaság mentesült* a kohászati és a jelentős villamos energiát igénylő beruházásoktól, de kiszolgáltatottsága a szocialista időszakban mindvégig megmaradt.

A mór megtette kötelességét...

Az óriásvállalattá kiépített, de labilis pénzügyi helyzetben lévő Magyar Bauxitbánya Rt.-t 1943-tól *dr. Debreczeni Sándor* irányította. A budapesti ügyvéd, aki korábban különböző vállalatok jogtanácsosaként dolgozott, a nagybirtokosok képviselőjeként került a vállalat vezetésébe. 1940 nyarán, amikor az OMGE elhatározta, hogy hozzájárul a vállalat részvénytőkéjének a felemeléséhez, a nagybirtokosok Debreczenit kérték fel a Földművelési Minisztériummal és a vállalattal folytatandó tárgyalások irányítására. *Debreczeni Sándor*, aki nem volt nagybirtokos, a nagybirtokosokat képviselő igazgatósági tag lett, és 1943 júniusától ügyvezető alelnök.

Az 1943. november 16-i igazgatósági ülésen - tekintettel eddigi munkájának eredményességére - ötévi időtartamra hivatalosan is felkérték az ügyvezető alelnöki tisztt betöltésére, 1945 januárjától pedig, miután 1944 végén *Zsilinszky Gábor* vezérigazgató Ajkáról Németországba távozott, Debreczenit választották a vezérigazgatói posztra.

Debreczeni igen nagy eréllyel és önállósággal, valamint teljes felelősséggel intézte a vállalat ügyeit. Ő vezette a németekkel, később az oroszokkal folytatott tárgyalásokat, egészen 1946. április 15-ig. Kemény vitát folytatott a Dürener Metallwerke AG képviselőivel, amikor azok a termelés növelését követelték. 1943-ban a német cég azt kívánta, hogy a nyírádi bauxitbánya termelését emeljék fel legalább kétszeresére, és a többletként mutatkozó bauxitot szállítsák ki Németországba. Debreczeni rámutatott arra, hogy a nyírádi bauxitbánya hivatása elsősorban az, hogy az ajkai timföldgyárat ellássa bauxittal, és mindaddig, amíg fúrások útján ténylegesen 1 000 000 tonna bauxitnál többet nem állapítanak meg, a Dürener Metallwerke AG kívánsága nem teljesíthető. A követelést sikerült a magyar többségű végrehajtó bizottságban megszavaztatni. A Dürener Metallwerke AG azt is követelte, hogy a timföldgyár kapacitását 40 000 tonnára emeljék fel, de Debreczeni ezt is meghíúsította. Munkájának eredményességét *Láng Jenőnek*, a székesfehérvári könnyűféműmű főmérnökének az igazolóbizottság előtt 1945-ben elmondott szavai fejezik ki a legjobban: az „*alelnök-vezérigazgató úr a németekkel szemben elment addig a határig, amíg a kereskedelmi formák megengedték.*”

A vállalat pénzügyi helyzete 1943-ban eléggé kritikusá vált. A három bányauzemből a nyírádi és a perepusztai nyereséges volt, de a nagyharsányi már veszteséges, igaz, a három üzem együttesen nyereséget hozott. Ajkán súlyos hiányosságok mutatkoztak. Az Egyesült Izzó még nem helyezte üzembe az ígért erőművet, így - mivel áramot kellett venni - a timföldgyár veszteséggel dolgozott. A berendezések sem működtek tökéletesen. A Magyar Nemzeti Bank és az ajkai

üzemvezető kívánságára egy német szakembert kértek fel a timföldgyár és az alumíniumkohó megvizsgálására. A székesfehérvári könnyűfémmű 1943 végén még nem volt teljesen készen, de már nyereséggel termelt, a Németországból szállított gépeknek köszönhetően. A pénzügyi nehézségeket Debreczeni bankhitel felvételével próbálta megoldani, de a gondok 1944 elején csak tovább fokozódtak. A szakértői vizsgálat a timföldgyárnál tervezési és szerelési hibákat tárt fel, és nem oldódott meg az áramellátás kérdése sem. Emiatt a timföldgyár nem volt képes ellátni az alumíniumkohót, tehát ott is fennakadások mutatkoztak. Debreczeni gyors intézkedésére Magyaróvárról szállított timfölddel hidalták át a problémát.

A székesfehérvári üzemben is jelentettek gondok, mivel a németországi bombázások miatt a gépek szállítása szünetelt. A két nagyobb bánya továbbra is nyereséggel dolgozott, de a nagyhársányi kis bányát veszteségesége miatt le kellett állítani. Ekkor svájci szakértőkkel vizsgáltatták meg valamennyi üzem helyzetét, akik megállapították, hogy minimum 4, maximum 7 000 000 pengőre lenne szükség ahhoz, hogy a vállalat valamennyi üzemne működőképessé váljon. Ezeket az összegeket állami megrendelésekkel kívánták előteremteni, bár az igazgatóság - Debreczenivel az élen - aggályosnak tartotta, hogy a vállalat állami befolyás alá kerüljön, ami együtt járt a német befolyás növekedésével is. Más megoldás azonban nem kínálkozott. A háború utáni időkre nézve Debreczeni a MÁV, a MEFTER (*Magyar Királyi Folyam- és Tengerhajózási Rt.*) és Budapest főváros megrendeléseitől remélte a pénzügyi gondok enyhítését.

A háború azonban még folytatódott, és 1944 végén a németek az üzemek bénítását követelték. Debreczeni közbenjárására az Iparügyi Minisztérium a német parancsnoksággal december 6-án olyan megállapodást kötött, hogy a visszavonuló német csapatok semmi esetre se hajtsanak végre robbantásokat. A német-magyar bénítási bizottság melegegedett a motorok és szerszámgépek leszerelésével, a nyersanyagok és a félkész áruk elszállításával, amit december 9-én meg is kezdték. Közben a fehérvári német városparancsnokság utasítást adott a robbantásra, de ezt sikerült megakadályozni. A leszerelt alkatrészeket, a nyersanyagokat és a félkész árukat Németországba szállították. A gépi berendezés megmaradt Székesfehérváron.

1944. december 19-én Debreczeni részletes beszámolót kért *Leo Herrmann*tól, a székesfehérvári üzem mérnökétől arról, hogyan zajlott le a bénítás. Követelte, hogy a bénítási készítsenek teljes jelentést, ebben részletes leltárt állít, mi szerelték le, ezeket az alkatrészeket hová szállították, milyen intézkedéseket hoztak a megőrzésük érdekében. Pontos leltárt követelt a bénítás megkezdése előtti nyersanyagkészletekről, a kész- és a félkész árukról. Követelte a vezetők felelősségének megállapítását (kinek mi volt a feladata és hogyan hajtotta végre), tájékoztatást kért arról, hogy az alkalmazottak mikor kapják meg fizetésüket, végül, ki marad a bénítás után az üzemben, aki felelős a vagyon megőrzéséért.

Január elején a *Német-Magyar Bénítási Bizottság* Ajkára érkezett. A bénítási parancsot március 24-én kapta meg a gyár, de csak az üzemfolytonosság szempontjából értékelten alkatrészeket szállították el a németek, a többi a gyár a saját felelősségére visszatarthatta. Itt is felmerült a robbantás szándéka, de az azt elrendelő német százados ekkor már sietett, és a robbantást egy magyar szakaszvezetőre bízta, akit azonban az ajkai gyár vezetőinek sikerült erről lebeszélniük. Március 25-én az Ajkára érkező orosz katonák egy teljesen üzemképes gyárat találtak, és parancsnokaik el is rendelték a termelés megindítását. Még 1944 decemberében a vállalat vezetősége egyes tisztviselőinél - közöttük Debreczeninél - letétbe helyezett bizonyos összegeket, összesen 320 000 pengőt, és ez a pénz megmaradt.

Az ajkai timföldgyár tehát 1945. április 14-én üzemben volt. Debreczeni több lehetőséget vetett fel az Ideiglenes Nemzeti Kormány iparügyi miniszterének:

1. Termeljenek az orosz hadsereg részére, és a kifizetést az állam garantálja.
2. Termeljenek az újjáépítés céljára, feltételezve, hogy az ellenértéket megkapják.
3. Termeljenek jóvátételre, a magyar állam számlájára.

A kérdés hamarosan megoldódott. 1945. április 19-én már az ajkai üzem teljes leállítását fontolgatták, figyelembe véve azonban, hogy *az üzemben nem álló gyár leszerelése és elvitele könnyebb*, az üzemben tartás mellett foglaltak állást (attól félték, hogy az oroszok leszerelik a gyárat), megállapítva, hogy a döntés joga az Iparügyi Minisztériumot illeti meg. Elhatározták ugyanakkor a nyíradi bányaüzem termelésének a korlátozását, a kitermelt bauxitot ugyanis nem lehetett eladni.

A székesfehérvári üzemet fenntartották. Mint említettük, az üzemből a németek motorokat, munkagépeket, nyers- és félkészgyártmányokat szállítottak el. Az igazgatóság megállapította a Dürener Metallwerke AG felelősségét, a német igazgatók tagságát pedig megszüntették.

Május 9-én felmerült a vállalat üzemeinek bérbeadása amerikai és angol vállalatoknak. Opciót biztosítottak továbbá az üzletet közvetítő *Klein Elemér* részére, de az 1945. május 31-én eredmény nélkül zárult le. A pontos körülmények ismeretlenek.

Június 25-én Debreczeni jelentette az igazgatóságnak: Nyírádon elrendelte a termelés megindítását. Perepusztán nagyon sok pénz kellene költeni a termelés megindítására, de nem volna szabad leállítani. A harsányi üzemet már 1944-ben leállították, az otthagytott drótkötélpályát az oroszok leszerelték és elvitték. Az ajkai üzemek fenntartása aligha biztosítható, nyersanyag és gépek hiányoznak, nem működik a villamos centrálé, kevés szén ad az ajkai szénbánya.

A székesfehérvári üzemmel kapcsolatban a következő súlyos aggályait adta elő az igazgatóságnak: *A magyar kormány hozzájárult ahhoz, hogy a székesfehérvári hengeremű jóvátétel céljából teljes egészében leszereltessek. Az erre vonatkozó engedély mellékletét képező leltárból azonban kiténik az, hogy orosz részről számos olyan gépet vettek fel a leltárba, amelyek Fehérvárott fel nem találhatók, mert részben sohasem is voltak ott, részben pedig bénítás után a németek Németországba vitték azokat. Nehogy e miatt vállalatunk felelőssé legyen tehető, pontos leltárt készítettünk a Fehérvárott tényleg rendelkezésre álló gépekről, és ezt e hó 21-én az Iparügyi Minisztériumhoz betérjesztettük, már előre jelezve azt, hogy a felelősséget magunkról elhárítjuk. Megjegyzendő az, hogy a magyar kormány és az oroszok között folytatott tárgyalások során leltár vállalatunkról egyáltalán nem közöltetett, és csak az egyezmény megkötése után volt módunkban a leltárt betekinteni.*

Az egyezmény szerint a leltárban felsorolt összes gépek értéke 1 028 000 USA dollárban állapított meg. Hogy ezen összegből mi számítható le azon címen, hogy a leltárban felsorolt gépeknek csak egy része található fel, továbbá, hogy ezen összeg mikor és hogyan kerül kifizetésre, erre vonatkozólag még tárgyalásokat sem folytathattunk.

Nincs megállapítva ez idő szerint még az sem, hogy vállalatunkat a leszerelés tekintetében milyen kötelezettségek terhelik, és a leszerelés és vagonba rakás tekintetében felelősségünk mire fog kiterjedni. Mindezek a kérdések az Iparügyi Minisztériummal külön letárgyalandók.

Azon időponttól kezdve, amikor tudomást szereztünk arról, hogy fehérvári üzemünk leszerelés alá fog kerülni, az ott lévő munkásokkal kizárólag épület-fenntartási munkákat fog végeztünk. Ezen tényállás mellett feltétlenül szükségessé válik, hogy a fehérvári tisztviselőknek az állását a szabályszerű felmondási időre megszüntessük.

A jóvátételi szállításokkal kapcsolatos aggodalmait is közölte: *„A magyar kormány és az illetékes orosz parancsnokság között létrejött megállapodás értelmében Magyarországnak a folyó évben 3000 tonna fémalumíniumot, 1945-től kezdve pedig 5 éven át évenként 7000 tonna fémalumíniumot kell jóvátétel fejében szolgáltatnia. A jóvátételi egyezményben 1 tonna alumínium ára 300 USA dollárban van megállapítva.*

Tekintettel arra, hogy a Weiss Manfréd és a MÁK alumíniumgyárjai ez évben aligha lesznek abban a helyzetben, hogy bármit is szolgáltatassanak, valószínűnek látszik, hogy a szállítások nagy része a mi vállalatunkra fog hárulni. Az azonban, hogy a folyó évben még 3000 tonna alumíniumot elő tudjunk állítani, kizártnak tekinthető, úgyhogy az állam valószínűleg bele fog esni a késedelmes szállítások miatt kikötött 5 százalékos pönáléba.

A következő szállításokra vonatkozó prognózist még felállítani nem lehet, mivel nem tudhatjuk, mennyiben fog sikerülni a segédanyagokat megszerezniük.”

Közben az is felmerült, hogy az ajkai centrálé is leszerelik, de akkor a gyár működése véképp megbénult volna.

1945. július 6-án jóvátételi ügyekben megbeszélés folyt az Iparügyi Minisztériumban. Debreczeni *dr. Vásárhelyi István* pénzügyminisztériumi államtitkárral tárgyalt a jóvátételi ügyekről, kiemelve azt a kritikus helyzetet, amelybe az ajkai timföldgyár és alumíniumkohó kerülhet, ha a jóvátétel során leszerelik az ajkai centrálét. Helytelenítette az Iparügyi Minisztérium rendelkezéseit, különösen a székesfehérvári üzem gépeinek a leszerelését illetően.

Július 19-én ismét értekezletet tartottak, amelyen részt vettek a pénzügy-, valamint az iparügyi és kereskedelemügyi miniszterek képviselői, az alumíniumipari miniszteri biztos, továbbá az Egyesült Izzó és a Magyar Bauxitbánya Rt. képviselői. Itt Debreczeni ismét hibáztatta az Iparügyi Minisztériumot, amiért a székesfehérvári leltározást elmulasztotta, illetve az oroszok leltározását nem felügyelte, és a vállalat vezetőit nem informálta. Az értekezleten hozott határozat alapján felkérték Debreczenit, hogy szerkesszen jegyzéktervezetet, amelyet a miniszterelnök adna át *Kliment Jefremovics Vorosilov* marsallnak, a Szövetséges Ellenőrző Bizottság elnökének. Másnap az Iparügyi Minisztériumban a jóvátételi osztály vezetője sértődötten és felháborodottan emlékezett meg a Pénzügyminisztériumban megtartott tárgyaláson az őt ért támadásokról. Forbáth tanácsos hangsúlyozta, hogy a vállalat csak hálás lehet a jóvátétellel kapcsolatban tanúsított magatartásáért, és az ő érdemének tudható be, hogy az ajkai timföld és alumínium nem került az orosz jóvátételi jegyzékére. Debreczeni közölte, hogy ő csak *tárgyilagos kritikát* gyakorolt. Arra a megállapításra, hogy az orosz leltárban 50%-kal több gépi berendezés volt feltüntetve, mint ami a székesfehérvári hengereműben megtalálható, Forbáth azt az ellenvetést tette, hogy azért nincsenek ott az ingóságok, mert azokat a vállalat elszállította. Debreczeni ezt visszautasította, mondván, hogy a hengeremű iparvágánya az osztróm óta használhatatlan, tehát onnan elszállítani jelenleg semmi sem lehet. Az elszállításhoz szükséges speciális vagonok is hiányoznak. Az értekezletet követően szerkesztett, a miniszterelnöknek átadandó jegyzéket Forbáth nem volt hajlandó továbbítani.

A vita eldurvult, és Debreczeni kijelentette: *amennyiben ezek után az ő személye akadályos volna annak, hogy a vállalat érdekei az Iparügyi Minisztériumban objektív megítélésben részesüljenek, úgy állását igazgatósága rendelkezésére fogja bocsátani.* Erre az osztályvezető mentegetőzve azt felelte, hogy ezt nem kívánja, de nem is akar a vállalat belső ügyeibe beleszólni.

Vásárhelyi István pénzügyminisztériumi államtitkárral próbálta elsimítani a „félreértést”. Ő tisztában volt azzal, hogy Debreczeni Sándor a vállalat kulcsembere, cége pedig kiemelt jelentőségű, mivel kevés vállalat volt képes a jóvátételi terhek viselésére olyan mértékben, mint a Magyar Bauxitbánya Rt. Nyilvánvaló volt, hogy az évi 3000 tonna alumíniumot csak ez a vállalat tudja megtermelni, mert sem a Magyar Általános Kőszénbánya Rt., sem a Weiss Manfréd Alumíniumművek nem volt abban a helyzetben, hogy a jóvátételi mennyiséghez a legkisebb mértékben is hozzájáruljon. A vállalat első tisztviselőjének, Debreczeninek az álláspontját - főleg jóvátételi ügyben - a kormányzatnak nagyon is komolyan kellett volna vennie.

Vásárhelyi államtitkár és a vállalat igazgatósága ragaszkodott Debreczenéhez. Az Üzemi Bizottság képviselői is ilyen értelemben szóltak hozzá. *Az alelnök-vezérigazgató munkásságát nem nélkülözheti sem a vállalat, sem annak alkalmazottai. Az ő kiválása a vállalatra katasztrófát, az országos érdekekre pedig felbecsülhetetlen károsodást jelentene. A jóvátételi szállítások zavartalan lebonyolítása a vezérigazgató irányító munkáját nem nélkülözheti.*

A székesfehérvári könnyűfémmű ügye egyre zavarosabbá vált. A vállalat nem tudta megállítani, hogy mi az Iparügyi Minisztérium és az oroszok szándéka. A leszerelés még 1945 szeptemberében sem történt meg. Székesfehérváron Malinkov alezredes arra adott utasítást, hogy a nehéz egységeket egyelőre ne mozdítsák meg. Kiadta a parancsot a kisebb gépek csomagolására és elszállítására, de határidőt nem tűzött ki. Közben a vállalat felletárolta a gyárat, és megállapította, hogy annak az ideális gyárnak az értéke, amelyet az oroszok a jóvátételi jegyzéknyvből előírtak, és amely tarkafémek ötvözésére is alkalmas, 4 000 000 USD. Azoknak a gépeknek az összértéke, amelyek sohasem voltak a gyárban, 2 500 000, míg a

meglévő berendezések értéke 1 500 000 USD. Mindezt jelentették az Iparügyi Minisztériumnak, az IKART-nak, a Jótételi Hivatalnak és Malinkov alezredesnek is. Ennek ellenére fenyegetett a veszély, hogy a késedelmes leszerelés következményekkel fog járni. A vállalat igyekezett a *parancsmegrendelés* szerint eljárni, 1945. szeptember 39 gépegységet leszereltek, de nem tudták, mi legyen velük. Sem az Iparügyi Minisztérium nem szorgalmazta az elszállítását, sem az oroszok nem adták át a csomagolóanyagokat, amelyek nélkül a szállítást lehetetlen volt. A munka meggyorsítása érdekében Debreczeni november 17-én megbízta *Esztergyály Ferenc* gépészmérnököt a leszerelés vezetésével. November 20-án kérték az IKART-tól, hogy havonta vizsgálja felül a székesfehérvári szállításokat. Miniszteri biztos kirendelését kérték az iparügyi minisztertől a székesfehérvári jótételi szállításokhoz. Hiába próbálták áthárítani a felelősséget, nem jártak sikerrel.

1946 januárjában megindultak a tárgyalások a magyar-orosz gazdasági egyezmény és a potsdami értekezlet alapján. A magyar kormány és a vállalat tárgyalat az orosz kiküldöttekkel. Debreczeni mellé még két tagot delegáltak (Hagyó-Kovács Gyulát és *Hardy-Dreher Bélát*).

Debreczeni a február 12-i igazgatósági ülésen bejelentette, hogy „*súlyos betegsége miatt a vezérigazgatói teendők ellátásában oly irányban korlátozva van, hogy orvosi rendelkezésre csak a délelőtti órákban pár órára láthatja el a vezérigazgatói tisztelet. Kötelességének tartja ezen körülményt az igazgatóságnak bejelenteni, s egyben az igazgatóság álláspontját kéri ki.*”

A döntés: „*Az igazgatóság Debreczeni Sándor alelnök-vezérigazgató bejelentését tudomásul veszi, s minthogy megnyugvással csak az esetben tekinthet a vállalat jövője elébe, ha továbbra is az ő kezében tudja a vállalat irányítását, felkéri, hogy egészségének kímélése mellett a vezérigazgatói tisztelet a jövőben is töltsse be.*”

1946. február 1-jén *Schalta Alajos*, az Alumíniumérc-, Bánya- és Ipar Rt. Magyar-Szovjet Bauxit-Alumínium Rt. vezérigazgatója a következő levelet intézte Debreczenihez:

Kedves barátom!

Sajnálattal értesültem dr. Lázár Andortól, hogy gyengélkedsz, és nem tudod a szobát elhagyni.

Minthogy a folyamatban lévő magyar/orosz tárgyalásokkal kapcsolatban feltétlenül kívánatos, hogy hármásban - dr. Lázár Andorral együtt - eszmecserét folytassunk, kérlek, szíveskedjél e sorok átadója útján velem közölni, hogy holnap d. u. 3 vagy 4 órákor eljöhethénk-e hozzád ez ügyben.

Sokszor szívélyesen üdvözlő igaz híved

Schalta Alajos

1946. február 4-én a következő jelentést kapta Debreczeni [a jelentés másolatán nem szerepel aláírás]:

Schalta vezérigazgató ma 2 órákor telefonált, hogy az oroszokkal a tárgyalás megszakadt, és a tárgyalás kormány vonalon lesz holnap folytatva.

Kéri, hogy holnap 8 és 9 óra között irodájába (Kossuth Lajos tér) küldjék el a személyesen neki tett ajánlat értékbeli felállítását. - Mennyibe értékeljük a székesfehérvári épületek víz, stb. vezetékek átadandó értékét, a perei bánya értékét és az 1 028 000 \$-t. - Szükséges ez a tárgyalások továbbfolytatásához, mert a mi ajánlatunkat kevesellték, s bár a Tröszt arányát megfelelőbbnek tartották, az egészet kevesellték.”

A betegeskedő Debreczeninek a vállalat teljes bizalmát szavazott. Ő vezette magyar részről a szovjet-magyar vegyes vállalat megalapításáról szóló tárgyalásokat, amelyek során elnyerte partnerei teljes bizalmát. Az 1946. április 2-i szovjet-magyar bizottsági ülésen Debreczeni és *Dessewffy Aurél* Bobkov tábornokkal tárgyaltak a szindikátusi szerződés előkészítéséről. Az itt kialakult vita a vegyes vállalat vezetőségének a hatáskörét érintette. Debreczeni azt szerette volna elérni, hogy a vállalat elnökének a jogköre nagyobb legyen, mint a vezérigazgatónak. Bobkov azzal vágott vissza, hogy a vezérigazgató jogköre (akit az oroszok választottak) ugyanakkora kell, hogy legyen, mint a jelenlegi vezérigazgató jogköre (vagyis Debreczenié). Megállapodtak azonban abban, hogy az elnök és a vezérigazgató közötti vitában választott bíróság döntsön, amelynek egy magyar és egy szovjet tagja mellé elnökként Bobkov a prágai kereskedelmi kamara elnökének meghívását javasolta. Debreczeni tiltakozott külföldi szerv bevonása ellen, ami sértette volna a *szereződő államok szuverenitását*. Végül abban állapodtak meg, hogy a választott bíróság elnökeinek személyéről a kormányok döntsének, azzal a kikötéssel, hogy az illető a nemzetközi kereskedelmi kérdésekben jártas személy legyen.

Bobkov azt is javasolta, hogy az igazgatósági tagokat a közgyűlés egyéni szavazással válassza. Debreczeni rámutatott arra, hogy ebben az esetben a magyar tagok bekerülése nem lenne biztosítva. Csoportos szavazást javasolt, továbbá az igazgatóság létszámának hatról nyolc főre emelését, hogy a magyar kormány képviselőit is be lehessen vonni. Bobkov elfogadta ezt a javaslatot. Április 4-én Debreczeni, *Korjolenko* orosz szakértő és *dr. Jakobovits Béla*, a magyar miniszterelnökség jogtanácsosa vélekedésített a szindikátusi szerződés szövegét, amelyet április 15-én írtak alá.

Az április 2-i tárgyaláson az orosz fél biztosította Debreczenit, hogy bár a szindikátusi szerződés megkötése után vezérigazgatói posztjáról le kell mondania, a vállalat gondoskodik arról, hogy ugyanakkora jövedelmet élvezzen, mint a vezérigazgató. Bobkov - a Magyar-Szovjet Bauxit-Alumínium Egyezmény aláírója, a Szovjetunió kormánya részéről a létesítendő vegyes vállalat elnöke - mielőtt elutazott Moszkvába, felkérte Debreczeni Sándor alelnök-vezérigazgatót, hogy a társaság megalakulásáig legjobb belátása szerint vezesse az ügyeket. Ezek után villámcsapásként érte a hírt a vállalatot, hogy 1946. április 27-én a Gazdasági Rendőrség letartóztatta a vezérigazgatót és *Dessewffy Aurél* ügyvezető igazgatót. Együttal letartóztatták *Esztergyály Ferenc* mérnököt is, aki irodájában őrizte a székesfehérvári gyár műszaki dokumentációját.

Különös, hogy a vállalatnál sem a magyar, sem az orosz tárgyaló felek nem tudtak arról a feljelentésről, amit *Rjabcsenko* orosz mérnök-ezredes 1945. december 19-én az iparügyi miniszterhez intézett, és amelyben a székesfehérvári hengermű leszerelésének szabotázsával, az IKART-tól kapott pénz elsikkasztásával vádolta Debreczenit. Miközben Debreczeni és Bobkov a vállalat vezetésének kérdéseit vitatták, a Népbíróson tanúkat hallgattak ki a feljelentés ügyében, de a letartóztatásokra csak négy hónappal később került sor. A stratégiai fontosságú bauxitbányák élére mégsem ültethettek hivatásos katonákat (még ha katonai célokat szolgált is a magyar bauxit), a tábornokokká, ezredesekké előléptetett geológusok és bányamérnökök pedig talán még nem szereztek elég jártasságot a megszállt országokban foganatosítandó intézkedésekben.

A vállalat április 30-án igazgatósági előléptetést tartott, és a letartóztatás kérdésével foglalkozott. Az ülésen intézőbizottságot alapítottak a szovjet-magyar vegyes vállalat megalakítását előkészítő munkálatok irányítására, amelyben az orosz felek, továbbá a Pénzügyminisztérium és az Iparügyi Minisztérium képviselői is részt vettek. 1946. május 9-én jelent meg *Gábor Andor* cikke az eredetileg a Vörös Hadsereghez, és ezen keresztül a Magyar Kommunista Párthoz tartozó *Szabadság* című lapban. A gúnyolódás nem annyira Debreczeni és *Dessewffy* ellen irányult, hanem *Jakobovits Béla*, a miniszterelnökség jogtanácsosa ellen, aki felajánlotta közbenjárását az igazgatók kiszabadítása érdekében. A *kiváló kabarészervő és kommunista költő* figyelmét elkerülte, hogy *Jakobovits a szovjet fél meghívására* jelent meg az igazgatóság ülésén, és a *szovjet fél jogtanácsosaként* vett részt a szerződések megkötésében. A szovjet fél pedig megtehette, hogy akár szemet is hunyjon egy kis szabotázs felett, ha érdeke úgy kívánta.

Ebben a tekintetben egy kissé eltértek az álláspontok a *két orosz vonal* között. Bobkov tábornok, aki ekkor éppen Moszkvában tartózkodott, teljes mértékben megbízott Debreczeniben. *Sztrelnyikov*, aki az orosz felet képviselte az ülésen, nem ragaszkodott a magyar igazgatók személyéhez. *Sztrelnyikov* mérnök okoskodása (*lásd a 4. számú forrást*) nem volt elegendő a szabotázs vád megalapozásához. Így aztán a megvádolt vállalatvezetőket 1946 nyarán szabadon engedték, és 1947 februárjában hivatalosan is elejtették a vádat. A Gazdasági Rendőrség akciója és a sajtó sok fejfájást okozott a vállalatnak, de akkor már a magyar-szovjet vegyes vállalat gyakorlatilag megalakult, és a szovjet fél jogtanácsosa valóban rendelkezett akkora hatalommal, hogy akár a Gazdasági Rendőrséggel is szembeálljon. Ezt azonban nem illett a nyilvánosság elé hozni.

A Budapest Népbüzséki a vád visszavonása mellett, *hütlén kezelés büntette miatt az esetleges további eljárást* kilátásba helyezte. Ilyen eljárás folytatásának azonban nincs nyoma.

Dr. Debreczeni végül is nem töltött hosszú időt a Markó utcában. 1946. augusztus 23-án a „Magyar Bauxitbánya” Magyar-Szovjet Bauxit-Alumínium Rt.

igazgatósága a következő levelet intézte hozzá:

„A Budapesti Ügyvédi Kamaránál leendő felhasználás végett ezennel igazoljuk, hogy Ügyvéd Úr alelnök-vezérigazgatói tisztsége részvénytársaságunknál a magyar-szovjet bauxit-alumínium egyezmény értelmében folyó évi április havában megszűnt. Ezen idő óta Ügyvéd Úr részvénytársaságunknál semmiféle szolgálati viszonyban nem áll.

Teljes tisztelettel

„Magyar Bauxitbánya” Magyar-Szovjet Bauxit-Alumínium Rt.”

[Két olvashatatlan aláírás.]

Debreczeni ezt követően a Magyar Erdőbirtokosok Faértékesítő Rt. igazgatóságában kapott állást. 1947. október 20-án - hosszú betegség után - természetes halállal halt meg.

Az alábbiakban közöljük a vállalat beadványait a Népbüzsékséghez, a Népbüzsékségnek, a Népbírósnak az ügyben fellelhető iratait, továbbá az intézőbizottsági ülések jegyzőkönyveiből a letartóztatásokkal kapcsolatos részleteket és az ügygel foglalkozó újságcikkeket. Az egyes tagok hozzászólásaiból kiviláglik, hogy a vállalat vezetői (az Üzemi Bizottság vezetői is beleértve) Debreczeni mellett álltak, de az orosz részvényesek megbízottja és az Iparügyi Minisztérium kiküldötte ügy gondolták, hogy Debreczeni és *Dessewffy* érdekében nem kell közbenjárni, mert az a vállalatra nézve káros lehet. *Gábor Andornak* igaza volt abban, hogy a vállalat vezetését igen kevésbé érdekelte, volt-e szabotázs vagy nem. A vita arról folyt, hogyan kezeljék az ügyet, mi a vállalat érdeke. Az egyik fél úgy gondolta, hagyni kell a fejeket porba hullani, a másik viszont a vállalat érdekeit tartotta szem előtt, és arra törekedett tisztázza a szabotázs vádolt Debreczenit.

Felhasznált források:

Magyar Országos Levéltár (MOL) XIX-A-1-k Pénzügyminisztérium, Nemzetközi Pénzügyek főosztálya 251. doboz

MOL XIX-F-17-a Nehézipari Minisztérium Titkárság, TÜK iratok 3. doboz

MOL XIX-F-1-s Iparügyi Minisztérium, Bauxit-Alumíniumipari Igazgatóság 1. doboz

MOL XIX-F-9-e Nehézipari Minisztérium Üzemgazdasági főosztály 27. doboz
MOL Z 349 Magyar Bauxitbánya Rt. Igazgatóság 1. csomó 1-8. tétel
MOL Z 350 Magyar Bauxitbánya Rt. Ügyvezető Igazgatóság 1. csomó 1. tétel, 2. csomó 44-53. tétel, 3. csomó 54-61. tétel
MOL Z 1020 Magyar Bauxitbánya Rt. Igazolóbizottság 1. csomó-4. tétel
Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL) 3. 1. 9. V-121 755

Felhasznált irodalom:

Kovács János-Nemes Vilmos-Órsi András: Bauxitbányászat Fejér megyében. Kincsesbánya, 1976.
Dr. Fazekas János: Bauxitbányászat. A magyar bányászat évezredes története. II. kötet, Bp., 1996. 470-530.

Források

Dr. Gálffy Sándornak a Magyar Bauxitbánya Rt. ügyészének jelentése a cég igazgatóságának, és a vállalat beadványai a Népügyészséghez dr. Debreczeni Sándor vezérigazgató és Dessewffy Aurél ügyvezető igazgató letartóztatása ügyében

Ügyészi jelentés

Tisztelt Igazgatóság!

Részvénytársaságunk vezérigazgatóját és ügyvezető igazgatóját folyó hó 27-én reggel 7 órára a gazdasági rendőrségre idézték be. Megjelenésük után a gazdasági rendőrség őket kihallgatta, majd letartóztatta, és a Markó utcai fogházba kísérte át. A letartóztatás a kiadott sajtóközlemények szerint a sz[ékes]f[ehér]vári hengermű jóvátételre való leszállításának szabotálása miatt történt. Ezen vád teljes alaptalanságát igazolja végrehajtó bizottságunk múlt év szeptember 1.-én hozott azon döntése, amely a sz[ékes]f[ehér]vári jóvátételi ügyek intézésére teljes jogkörrel egyik vállalati főtisztviselőt bízta meg, de egyébként az IKÁRT külön meghatalmazással felruházott megbízottjai működtek közre, s úgy az IKÁRT-ot, mint az iparügyi minisztert minden fontosabb ügymenetről informáltuk, s magunk kértük a legszigorúbb ellenőrzést és könyvvizsgálatok foganatosítását.

Vezérigazgatónk és ügyvezető igazgatónk előzetes letartóztatására, vizsgálati fogságban tartására a büntető perrendtartásban taxatív felsorolt okok nem állnak fenn.

Vezérigazgatónk és ügyvezető igazgatónk készítették elő a közelmúltban lezárt magyar-orosz alumínium társaság alapítási ügyeit minden vonatkozásban. Az erre vonatkozó megállapodások zavartalan végrehajtása semmiképpen sem biztosítható. A vezérigazgató és ügyvezető igazgató nélkül a létrejött szerződések jogi előkészítése halasztást kell szenvedjen.

A szerződések perfektuálásának késedelme az orosz partnert is érinti, s zavarhatja az általunk őszintén kívánt jó viszonyt.

Éppen ezen okokból tisztelettel kérem az igen tisztelt igazgatóságot, méltóztassék a vezérigazgatónk és ügyvezető igazgatónk fogva tartásának következményeire

1. az orosz partner (Budapesten és Moszkvában)
2. a miniszterelnök
3. az iparügyi miniszter
4. a pénzügyminiszter
5. a külügyminiszter
6. az igazság ügyminiszter úr figyelmét nyomatékkal felhívni.

Dátum és aláírás nélküli másolat

A Budapesti Népügyészség Elnök Urának

Budapest

Kérvénye

a Magyar Bauxitbánya Részvénytársaság budapesti bej[egyzett] cégnek /V. ker., József Attila u. 8./ Dr. Debreczeni Sándor és Dessewffy Aurél ellen folyamatba tett népügyészségi ügyben soronkívülség elrendelése iránt
Ad 5775/1946.

Budapest, 1946. május 7.

Elnök Úr!

Múlt hó 27-én a Gazdasági Rendőrség jóvátételi szállítások állítólagos szabotázsa miatt letartóztatta Dr. Debreczeni Sándor vezérigazgatónkát és Dessewffy Aurél ügyvezető igazgatónkát.

Az 1945. augusztus havában Moszkvában kötött magyar-orosz gazdasági szerződés egyik legfontosabb közös feladatnak jelölte meg a hazai bauxit feltárását, kiaknázását, a timföld- és az alumínium-termelés fokozását és értékesítését.

Ezen célok megvalósítása érdekében a Szocialista Szovjetköztársaságok Szövetségének kiküldötteivel megállapodást létesítettünk, amely megállapodásunk értelmében részvénytársaságunk vegyes magyar-orosz alumíniumtársasággá alakul át. A megállapodás értelmében a magyar részvényesek jelölik ki az elnököt és a vezérigazgató-helyettest. A magyar részvényesek az alumíniumtársaság elnökévé Dr. Debreczeni Sándort, vezérigazgató-helyettesté pedig Dessewffy Aurélt jelölték meg. Nevezettek voltak, akik az előbb említett alumíniumtársasággal kapcsolatos ügyeket letárgyalták.

A Szocialista Szovjetköztársaságok Szövetségével kötött megállapodás értelmében záros határidőn belül el kell végeznünk mindazon cselekményeket, amelyek a társaság végleges megalakulását biztosítják, és lehetővé teszik. Dr. Debreczeni Sándor és Dessewffy Aurél akadályoztatása következtében ezen vállalat kötelezettségnek eleget tenni képtelenek vagyunk, ami viszont a szovjet-magyar viszony kívánatos fejlődését hátrányosan befolyásolja.

Fentiek alapján tisztelettel arra kérjük Elnök Urat, hogy Dr. Debreczeni Sándor és Dessewffy Aurél elleni ügyben a soronkívülséget elrendelni méltóztassék.

Megjegyezni kívánjuk, hogy nevezettek múlt hó 27. óta a Markó utcai fogház állományában vannak, s ez ideig még ügyészi kihallgatásra sem került sor.

Megkülönböztetett tisztelettel

Magyar Bauxitbánya Részvénytársaság
Szi gnó (olvashatatlan)

A kérelem teljesítését a vállalat Üzemi Bizottsága a maga részéről is kéri:

(Olvashatatlan szignó)
Másodlat

Népügyész Úrnak

Budapest

Kérelme

Magyar Bauxitbánya Részvénytársaság budapesti bej. cégnek /V. ker. József Attila u. 8./

Dr. Debreczeni Sándornak életveszély miatti azonnali szabadlábra helyezése iránt.
Ad 5775/1946.

Budapest, 1946. május 8.

Népügyész Úr!

Dr. Debreczeni Sándor alelnök-vezérigazgatónk múlt hó 27. óta a Markó utcai fogházban vizsgálati fogságban van. Dr. Debreczeni Sándort folyó év januárjában súlyos gyomorvérzés érte, s csak úgy volt életben tartható, hogy ismételt vérátömlesztést eszközöltek. Dr. Debreczeni Sándor pár hét múlva betölti 60. évét. Fogságban tartása, betegségére való tekintettel, életveszéllyel jár. Tisztelettel kérjük, hogy a nevezett azonnali szabadlábra helyezését azonnal elrendelni méltóztassék. A vonatkozó orvosi bizonyítványok részben már a fogházorvos úr rendelkezésére állanak, részben pedig idecsatoljuk. Jelen kérelmet a magunk részéről azért terjesztjük elő, mert Dr. Debreczeni Sándor vezette a vegyes magyar-orosz alumíniumtársaság megalakulására vonatkozó tárgyalásokat. A társasággal kapcsolatos ügyeket teljesen egyedül ő intézi, és elhalálózása vállalatunkra katasztrofális kihatással bírna, s határozottan veszélyeztetné a vegyes szovjet-magyar [vállalat] megalakítását.

Tisztelettel

Magyar Bauxitbánya Részvénytársaság

(*Olvashatatlan szignó*)

A kérelem teljesítését a vállalat Üzemi Bizottsága a maga részéről is kéri:

(*Olvashatatlan szignó*)

Másodlat

Jelzet: MOL Z 350, Magyar Bauxitbánya Rt. Ügyvezető Igazgatóság, 3. csomó 61. tétel

Esztergály Ferenc mérnök szerepe a székesfehérvári könnyűféműnél

[194]5. november 17.

Esztergály Ferenc

mérnök úrnak

Budapest

D/Sz.

Őn 1945. évi augusztus hó 16. napja óta megbízásunkból tanácsadóként részt vett a székesfehérvári hengermű leszerelési munkálataiban. Ön előtt is ismeretesek mindazok a nehézségek, melyek a leszerelés teljesítésének még akadályát képezik, és Ön előtt ismeretesek mindazok a kifogások, melyeket az eddigi leszerelési munkálatokkal kapcsolatban az illetékes orosz hatóságok előterjesztettek. Ismeretes Ön előtt a gyár jelenlegi állapota, és ismeretesek azok a nehézségek is, melyek a gyárépületek sérülései folytán a tél folyamán még fokozottabb mértékben fognak jelentkezni. Ismeretesek Ön előtt a székesfehérvári munkásviszonyok, az élelmereseti nehézségek és közlekedési nehézségek. Végre ismeretes Ön előtt az, hogy a gyárüzem kompletírozása céljára szükséges anyagok vagy egyáltalán nem, vagy csak nagy nehézségek árán szerezhetők be Magyarországon - és ismeretes Ön előtt az is, hogy külföldi megrendelésekhez az Iparügyi Minisztérium előzetes engedélye és jóváhagyása szükséges.

Mind ezen nehézségek ismeretében Ön elvállalja azt, hogy a mai naptól kezdve székesfehérvári hengerművünk leszerelését teljes egyéni és anyagi felelőssége mellett elvállalja, és mindent megtesz, amit csak emberileg megtenni lehetséges, abból a célból, hogy az Ön előtt is ismeretes parancsmegrendelés teljesíttessék. Ámbár ezen munkálatokat, melyeket Ön saját egyéni felelőssége mellett irányít, vállalatunk részéről dr. Steiner Rudolf központi igazgató urunk fogja felülvizsgálni és szükség esetén irányítani, ez a körülmény az Ön felelősségét sem nem csökkenti, sem ki nem zárja. Biztosítjuk ennél fogva az Ön részére azt a jogot, hogy amennyiben dr. Steiner igazgató úr rendelkezéseit végrehajtani nem óhajtáná, úgy a rendelkezés vételétől számított 6 órán belül vállalatunk ügyvezetőségének írásbeli jelentést tessen, és felelőssége csupán abban az esetben szűnik meg, ha vállalatunk ügyvezetősége az Ön véleményével szemben dr. Steiner Rudolf központi igazgatónk véleményét tenné magáévá.

Őn kötelezettséget vállal arra, hogy az IKÁRT-tal és az Iparügyi Minisztériummal szemben való ügyvitelt is magára vállalja, és úgy az Iparügyi Minisztérium, mint az IKÁRT előírásait teljesíti.

Őn kötelezettséget vállal arra, hogy a heti költségelőirányzatot betérjeszteni, hogy nekünk módunkban legyen az IKÁRT-tól a szükséges pénzüsszeget kellő időben igényelni. A kiadásokat és az elszámolásokat vállalatunk fogja intézni.

Ezen megbízatása a gyár leszerelésének kerestülvitelével megszűnik. - Korábban is megszűnik azonban abban az esetben, ha az illetékes orosz hatóságok a gyár leszerelésétől elállnának, és mi erre az Iparügyi Minisztériumtól a megfelelő utasítást megkaptuk.

A fenti működésekkel kapcsolatban szükséges munkálatok elvégzése céljából Ön magánmérnöki irodájának személyzetét a munkálatokba beállítani köteles.

Kiadásait, beleértve személyzetének javadalmazását is, vállalatunk fogja az utolsó heti elszámolásában alkalmazott rendszer szerint kiegyenlíteni. Ugyancsak ezen utolsó havi elszámolásában alkalmazott számítási mód szerint eredményül mutatkozó tiszteletdíj fogja Önt megilletni.

Amennyiben a székesfehérvári hengermű leszerelése elmaradna, és az Ön megbízatása ez okból szűnnék meg, úgy a székesfehérvári üzemmel kapcsolatban foglalkoztatott személyzetének a legrövidebb felmondási időre járó javadalmazását, valamint az ezzel kapcsolatos kiadásokat vállalatunk Önnek meg fogja téríteni.

Önnek az a személyautó, melyet az IKÁRT bocsátott rendelkezésünkre, hivatalos útjai céljára rendelkezésére fog állani.

Fentiek szíves visszaigazolását kérve vagyunk

teljes tisztelettel

Magyar Bauxitbánya Részvénytársaság

Két szignó, az egyik Debreczeni Sándoré

A fentieket a mai naptól kezdődően kötelezőleg elismerem azzal, hogy azokat az IKÁRT és az Iparügyi Minisztérium rendelkezései szerint teljesítem.

Budapest, 1945. XI. 21.

Tisztelettel:

Esztergály

[194]6. VI. 5.

Másodlat

T.

Budapesti Népügyészségnek,

Budapest

dr. G./MM.

Az előzetes letartóztatásban lévő Esztergály Ferenc okl. gépészmérnök megbízásunk alapján köteles volt a székesfehérvári hengerművünkhöz szükséges alapozási és egyéb műszaki rajzokat részünkre elkészíteni.

Folyó évi április hó 19.-én nevezett a székesfehérvári üzemünkre vonatkozó rajzok jegyzékét meg is küldötte nekünk, időközben történt letartóztatása miatt azonban a rajzok általunk nem voltak átvehetők.

Rendkívül fontos közgazdasági érdek fűződik ahhoz, hogy a székesfehérvári hengermű üzembe helyezhető legyen, minthogy azonban ezen munkálatok elvégzéséhez feltétlenül szükséges műszaki rajzok Esztergály Ferenc mérnöki irodájában vannak, tisztelettel kérjük, méltóztassék dr. Gálffy Sándor ügyészünknek vagy helyettesének, dr. Kovács Egon ügyvédjelöltnek beszélgetési engedélyt adni, és hozzájárulni ahhoz, hogy nevezett az idecsatolt rajzjegyzéken utasítást adjon a rajzok kiadására. Szíveskedjék továbbá hozzájárulni ahhoz, hogy Esztergály Ferenc beleegyezésével mindazok a kulcsok, amelyek a rajzok kivételéhez szükségesek, nevezett által rendelkezésünkre bocsáttassanak.

Tisztelettel:

Magyar Bauxitbánya Részvénytársaság

(*Olvashatatlan szignó*)

Csatolva:

bemutásra 1 db levél,

és 1 db rajzjegyzék

Másodlat

Jelzet: MOL Z 351 Magyar Bauxitbánya Rt. Műszaki Osztály, 5. csomó 77. tétel

A büntetőeljárás megszüntetése

Budapesti Népügyészségtől
1946. Nü. 5775/7.
Nb. X. 1830/1946.
A Budapesti Népbíróságnak
Budapest

Az 1945. évi VII. t. c. által törvényre emelt Nbr. 13. § 7. pontjába ütköző háborús bűntettel vádolt dr. Debreczeni Sándor (1886. Nagykároly, anyja: Bíró Klára, ügyvéd, ingatlanulajdonos, budapesti Erzsébet krt. 38. sz. lakos) I. r., gr. Dessewffy Aurél (1903. Újszász, anyja: Batthyány Ella, igazgató, ingatlanulajdonos, budapesti II. Szalay u. 7. sz. lakos) II. r. és Esztergály Ferenc (1905. Apc. Anyja: Szilágyi Zsuzsanna, mérnök, budapesti X. Gitár u. 9. sz. alatti lakos) III. r. vádlottak bűnügyében a Bp. 38. § 2. bekezdése alapján a

vádat elejtem.

Az eljárás megszüntetése után a fennforogni látszó, Btk. 361. §-ba ütköző, de a Btk. 362. és 363. § szerint minősülő hűtlen kezelés büntette miatt, az eljárás folytatása végett

indítványozom

az iratoknak a Bp. 17. §-a alapján, hatáskörrel és illetékességgel bíró, budapesti államügyészségnek való megküldését.

Indokok:

Terheltek azzal vannak vádolva, hogy az orosz jóvátétel, s annak folytán parancsmegrendelés tárgyat képező székesfehérvári Hengermű újjáépítése végett az IKART-tól nagy összegeket vettek fel, az összeget azonban másra felhasználva, feladatukat nem végezték el, s ezáltal olyan tevékenységet fejtenek ki, amely a népek háború utáni együttműködésének megnehezítésére alkalmas.

Az eljárás az SSSR [Szovjetunió hivatalos nevének rövidítése] Magyarországi Szállítások Hivatala vezetőjének; Rjabcsenko orosz mérnök ezredesnek az iparügyi miniszterhez intézett, 1945. december 19-én kelt feljelentése folytán indult meg. A kihallgatott tanúk vallomásából megállapítható, hogy a terheltek az üzem újjáépítése végett felvett összegek nagy részét nem a megadott, hanem a saját céljaikra használták fel. Az SSSR Magyarországi Szállítások Hivatala szóban forgó levele alapos gyanút keltett a tekintetben, hogy a terheltek tevékenysége a Nbr. 13. § 7. pontjába ütközik.

Vajda Pál iparügyi miniszteri osztálytanácsosnál aláírt, f. év dec. 3-án kelt 74.512/1946. VIII. sz. budapesti népügyészséghez címzett iparügyi minisztériumi átirat azonban azt közli, hogy az orosz hatóságok már nem kívánják 1945. december 19-i levelükben foglalt álláspontjukat fenntartani, tekintettel arra, hogy az időközben megkötött államközi egyezmények eredményeképpen a Hengermű újjáépítése megfelelő módon megtörtént.

A szóban forgó, múlt év december 19.-én kelt orosz feljelentésben foglaltakat nem rontja le Bobkov Leónak, az Alumínium és Ércbányaipar r. t. orosz vezérigazgatóságának a budapesti népügyészségen f. évi október 31.-én tett vallomása. A tanú vallomása szerint csak 1946. januárban lépett érintkezésbe, mint magánember, I. és II. r. terheltekkel. A Hengerműnek februárban történt megvizsgálása alkalmával nem tapasztalt terheltek által elkövetett mulasztásokat. Terheltek ellen azonban ekkor már mintegy két hónapja, a mulasztások miatt bűnvádi eljárás volt folyamatban, s ezért a következményektől való félelmükben engedtek előző álláspontjukból. Megállapítható az is, hogy terheltek által 1945. évben elkövetett mulasztások, a bűnvádi eljárás megindítása után, mások által pótolva lettek. Ennek folytán Bobkov Leó tanúvallomása nem áll ellentétben az orosz feljelentéssel.

A magyar állam gyors beavatkozása folytán terheltek cselekményei nem fajulhattak el odáig, hogy ezáltal a magyar és az orosz népek között a háború utáni együttműködést megnehezítették volna. Ez megállapítható abból, hogy a feljelentést tevő orosz hatóság álláspontját megváltoztatta.

Gyanúsíthatók azonban terheltek azzal, hogy mint akik idegen vagyontételével hatóságilag megbízott személyek, ezen minőségükben, ezen minőségükben, akinek érdekeit előmozdítani kötelességük volt, tudva és akarva vagyoni kárt okoztak azon célból, hogy maguknak jogtalanul vagyoni hasznot szerezzenek.

Fentiek miatt vádelejtésem és indítványom indokolt.

Budapest, 1946. december 5.-én.

dr. Ferencz Tibor s. k.
vezető népügyész h[elyettes]

dr. Aczél Endre s. k.
népügyész

A kiadmány hitelűl:
Lendvay Károly
s[legéd]hiv[atali] igazgató]

Másodlat

Budapesti népbíróság
Nb. X. 1830/1946/9

Végzés:

Háborús bűntett miatt dr. Debreczeni Sándor és két társa ellen indított bűnügyben a népbíróság a Bp. 1. § és a 38. § 2. bekezdése értelmében dr. Debreczeni Sándor I. r., gr. Desewffy Aurél II. r. és Esztergály Ferenc III. r. vádlottak ellen az eljárást megszünteti.

Indoklás:

A budapesti népügyészség az Nü. 5775/1946/I. számú vádiratában foglalt vádat elejtette. Mivel a közön kívül az ügynek más sértettje nincs, ennél fogva az eljárást meg kellett szüntetni.

A népbíróság elrendeli az iratoknak a budapesti államügyészségnek való megküldését, a fennforgó hűtlen kezelés büntette miatt esetleges további eljárás folytatása végett.

Budapest, 1947. évi február 28. napján.

(*olvashatatlan aláírások*)

népbíró

népbíró

népbíró

(*olvashatatlan aláírások*)

népbíró

népbíró

népbíró

(*olvashatatlan aláírás*)

tanácsvezető bíró

Lássa iroda: A fenti végzést adja ki a három vádlottnak (lakcíme) a 7. számú N[ép]ü[gyészségi] iraton, a fenti végzést adja ki a népügyészségnek.

Összes irat megküldendő az államügyészségnek a fenti végzéssel együtt.

Jelzet: ÁBTL 3. 1. 9. - V 121755

A letartóztatás visszhangja a vállalat intézőbizottságában

Budapest, 1946. május 9.

[Részlet a Magyar Bauxitbánya Részvénytársaság 1946. április 30-i igazgatósági ülésének határozata értelmében megalakult intézőbizottság 1946. május 9-én reggel 8 órai kezdettel megtartott ülésének jegyzőkönyvéből.]

Jelen voltak: Strelnikoff Péter mérnök-ezredes az orosz részvényesek megbízottja, Hagyó Kovács Gyula a magyar részvényesek megbízottja, Jeszenszky Ferenc dr. miniszteri tanácsos a Pénzügyminisztérium kiküldötte, Vajda Pál miniszteri tanácsos az Iparügyi Minisztérium kiküldötte, Gálffy Sándor dr., a vállalat ügyésze, Steiner Rudolf dr. központi igazgató, Geszler Béla könyvelési cégvezető, Pataricza Ilona dr. orosz tolmács Szepessy Anna jegyzőkönyvvezető.

[A tárgyalás döntő részben termelési és pénzügyekkel foglalkozott.]

13. pont

Jeszenszky tanácsos kérdést intéz az orosz részvényesek megbízottjához az irányban, ismeretes-e előtte a Szabadság című napilap május 8-án délután megjelent számában leközölt, a vállalatot érintő kérdésekkel foglalkozó újságcikk.

Strelnikoff mérnök úr ismeri a cikk tartalmát és megkérdi a jelenlévők véleményét.

Jeszenszky tanácsos a maga részéről nem kíván az újsággal vitába szállni, rá kell azonban mutatnia arra, hogy a cím: „Rossz kezekben az ország kincsei” annál is inkább sértő, mert az újságcikk nyilvánvalóan annak az április 30-i jegyzőkönyvnek alapján készült, mely a jelen intézőbizottságot megválasztotta, és amelyben az orosz és magyar részvényesek képviselői, valamint a Pénzügyminisztérium és az Iparügyi Minisztérium vesznek részt.

Hagyó-Kovács Gyula azon kérdésére, hogyan kerülhetett az igazgatósági ülés jegyzőkönyve a cikkíróhoz, választ nem tudnak adni a jelenlévők.

Vajda tanácsos úr megállapítja, hogy a cikk pontosan a jegyzőkönyv alapján készült. Véleménye szerint csak akkor lehetne tenni valamit ellene, ha a megvádolt vezérigazgatót és ügyvezető igazgatót a bíróság felmentené. Hibának látja, hogy a jegyzőkönyv hangja szerint az ülés valamennyi jelenlévője a még eljárás alatt álló ügyben egyoldalú állásponton volt, azaz a letartóztatást jogtalannak tartotta.

Hagyó-Kovács, Jeszenszky és Gálffy egybehangozva kijelentik, hogy a vállalat azért adta az ügyvédi megbízást, nehogy a vezérigazgató és az ügyvezető igazgató akadályoztatása révén a szovjet-magyar tárgyalásokban fennakadás következék be.

Vajda miniszteri tanácsos abbéli véleményének ad kifejezést, hogyha a múltban hibák történtek, úgy azért a személyek viselik a következményeket, ne pedig a vállalat. - Úgy látja, hogy a jegyzőkönyv szerint Jakobovits dr. úgy állította be a kérdést, mintha a letartóztatásnak a magyar-szovjet megállapodáshoz lenne köze. Ezzel szemben a vonatkozó iratok már a Gazdasági Rendőrségnél voltak, amikor a közös szovjet-magyar vállalatról még szó sem volt. Rapcsenko ezredes múlt év decemberében írt levelében állította azt, hogy a Magyar Bauxitbánya Részvénytársaságnál szabotázs folyik. Januárban folyt le ennek alapján a revizori vizsgálat, aminek elintézése húzódtott el a Gazdasági Rendőrségnél februártól májusig. Az események megindítója az említett Rapcsenko-féle levél volt.

Hagyó-Kovács Gyula rámutat arra, hogy az orosz partnerek Debreczeni vezérigazgatói gesztóival mindenben egyetértettek, mint ennek több ízben nyilvánosan is kifejezést adtak.

Vajda tanácsos úgy látja, hogy a két orosz vonal között semmiféle összefüggés sincs. A vád a jóvátétel szabotálására vonatkozik, a magyar-orosz társaság pedig gazdasági egyezmény.

Gálffy rámutat arra, hogy volt időpont, amikor orosz részről sem sürgették a gépberendezés leszerelését.

Steiner ezzel szemben közli, hogy az oroszok kezdetől fogva sürgették az üzembe helyezést. Esztergály Ferenc hivatkozott olyan információra, mely ezzel ellentétes, de ez az információ nem tekinthető hitelesnek. A jóvátételi kötelezettség ma is fennáll.

Vajda tanácsos kijelenti, hogy nem a leszerelés, hanem a specifikáció szerinti kiegészítés volt a jóvátételi feladat.

Jeszenszky visszatérve az újságcikkre reflektál annak azon kitételére, mely szerint ő nem képviselte volna a kormány érdekeit. A intenciója az volt, hogy a letartóztatás következtében beállott új helyzetet át kell hidalni, és pedig megtörtént, éppen az intézőbizottság létrehozásával. Annak, hogy Jakobovits felszólalására nem tett megjegyzést, két oka van: Jakobovits dr. az orosz partnerekkel együtt jelent meg - ez az egyik ok, a másik ok pedig az, hogy Debreczeni vezérigazgató úrral évekig együtt dolgozott, és szívesen veszi, ha rajta segítenek.

Vajda tanácsos úr kérdést intéz az iránt, hogy áll most a szabadlábra helyezés ügye.

Gálffy jogtanácsos előadja, hogy az ügy rendkívül lassan halad. Debreczeni vezérigazgató állapota viszont rendkívül súlyos, katasztrófától kell tartani. Ha ilyen ütemben megy tovább a dolog, kihallgatás ugyanis még nem volt, olyan következményekkel kell számolni, ami a vállalatnak magyar és orosz része szempontjából egyformán súlyos lenne. Tudomása szerint az orosz partnerek személy szerint Debreczeni Sándort kérték fel, hogy az új társaság végleges megalakulásáig az ügyeket vezesse. Így tehát a bizalom teljesnek látszik.

Strelnikoff mérnök úr kifejti, hogy ha a múltban vagy a jelenben szó van bűncselekményről, úgy az államnak joga van ezért saját polgárait felelősségre vonni.

Amennyiben szabotázs fordult elő, úgy az állam presztízse szenvedett, és későbbi egyezmények a presztízsen esett csorbát nem állíthatják helyre. Ebben az esetben egészen véletlen, hogy a szóban forgó székesfehérvári felszerelés apportként fog az újonnan alakuló vállalatba bekerülni. Hogyha a gépek Szovjetunióval való megállapodás szerint a kiszállítás céljára komplettírozottak volna, az egyezmény aláírása napjáig, úgy ma már készen állna a gyár. A sajtóban hangoztatottak szerint az állam által folyósított összegeket nem rendeltetésük szerint használták fel. E vád fennállóságának megállapítása a magyar bíróságok feladata, és ebben az esetben a szovjet partner nem vállalhatja az érdekek védelmét. Ha a vád helyesnek bizonyulna, úgy sajnálattal kellene megállapítania, hogy a közös vállalat megalakulását célzó tárgyalások alatt Debreczeni vezérigazgató iránt kialakult megbecsülés és tisztelet további munkájával nem lenne mélyíthető. Ő annak idején feladta a kérdést, vajon a vád csak a két letartóztatott személy ellen, vagy pedig a vállalat ellen hangzott-e el, és a vállalat érdekeinek védelmére hozta el Jakobovits ügyvéd urat az április 30-i igazgatói ülésre, hogy ott véleményét elmondhassa. Ő maga javasolta, hogy Jakobovits ügyvéd úrnak a vállalat érdekei megvédésére megbízást adjanak.

Ami a cikket illeti, a szerzőnek az ülésen jelen voltak valamelyikétől kellett részletes információt szereznie. Csodálkozik azon, hogyha az informátor a vállalatban dolgozó ember, miért változtatott meg egyes tényeket, és miért helyezte téves megvilágításba a Jakobovitsnak adott megbízást.

Vajda tanácsos közli, hogy nem tudott róla, hogy Jakobovits ügyvéd úr a vállalat érdekeinek megvédésére kapott volna megbízást. A jegyzőkönyvet futólag olvasta el, és erre nem emlékszik.

Strelnikoff mérnök ismételtlen hangsúlyozza, hogy ő mindenképpen abban a hiszemben volt, hogy a megbízás a vállalat érdekeinek védelmére szólt, mikor erről szó lévén a jelenlévők valamennyien helyeslőleg látszottak bólogatni.

A legközelebbi igazgatósági ülésen jelentést szeretne hallani a jogi helyzetről.

Az intézőbizottság elhatározza, hogy legközelebbi ülését május 13-án hétfőn délután 5 órakor fogja tartani.

[A május 13-i ülésen a letartóztatások ügyével nem foglalkoznak.]

Budapest, 1946. május 14.

[Részlet a Magyar Bauxitbánya Részvénytársaság 1946. április 30-i igazgatósági ülésének határozata értelmében megalakult intézőbizottság 1946. május 14-én délután 5 órai kezdettel megtartott ülésének jegyzőkönyvéből]

Jelen voltak: Jeszenszky Ferenc dr. miniszteri tanácsos a Pénzügyminisztérium kiküldötte

Vajda Pál miniszteri tanácsos az Iparügyi Minisztérium kiküldötte, Strelnikoff Péter mérnök-ezredes az orosz részvényesek megbízottja, Gálffy Sándor dr., a vállalat ügyésze, Steiner Rudolf dr. központi igazgató, Tóth Béla dr. adminisztratív igazgató, Pataricza Ilona dr. orosz tolmács Dobrovolszky Vilmos a vállalat központi Üzemi Bizottságának elnöke Déri Károly a vállalat központi Üzemi Bizottságának tagja Máté Mária és Szepessy Anna jegyzőkönyvvezető.

Kimentette magát Hagyó-Kovács Gyula a magyar részvényesek megbízottja.

Sztrelnikov mérnök az április 30-i igazgatósági ülésről készült jegyzőkönyv-tervezet tárgyában bejelenti, hogy a szövegből az ő felszólalásai kimaradtak, nevezetesen az iránt feltett kérdése, vajon a vezérigazgatót és ügyvezető igazgatót a vállalat vagy pedig személyiük ellen emelt vád alapján tartóztatta-e le a Gazdasági Rendőrség, továbbá az a bejelentése, hogy Jakobovits dr. ügyvéd urat, mint magyar jogász ismerősét azért hozta el annak idején az igazgatósági ülésre, mert Jakobovits ügyvéd úr volt az, aki a magyar és szovjet kormányok közötti bauxit-alumínium tárgyalásokon részt vett.

Vajda tanácsos megjegyzi, hogy Sztrelnikov mérnök úr bejelentése és a jelenvolt urak tanúsága alapján kétségtelennek tartja ugyan, hogy ezek a kijelentések az április 30-i igazgatósági ülésen valóban elhangzottak, rá kíván azonban mutatni arra a körülményre, hogy ez esetben Sztrelnikov mérnök úr kijelentései ellentétben állanak a jegyzőkönyvtervezet további szövegével, melyből a felszólaló véleménye szerint az tűnik ki, hogy a jelenvoltak elsődleges célnak a letartóztatottak szabadlábra helyezését tekintették.

Sztrelnikov mérnök kifejti, hogy egy célt kíván elérni: saját szavai a jegyzőkönyvben hűen tükröződjenek, tekintet nélkül arra, hogy ellentétben vannak-e a többi elhangzott kijelentéssel vagy sem. Ismétli, hogy őt érdekelte, ma is érdekli, és a jövőben is érdekelni fogja, hogy az emelt vád mily mértékben hat ki a vállalatra. Súlyt helyez arra, hogy a jogászok a legközelebbi igazgatósági ülésen megtegyék jelentésüket. Az április 30-i igazgatósági ülésen megvolt a felszólalónak a joga ahhoz, hogy Jakobovits ügyvéd megbízatását javasolja, az összegyűlt igazgatóságnak pedig ahhoz, hogy legjobb belátása szerint a megbízást megadja Jakobovits ügyvéd úrnak vagy sem. Az április 30-i igazgatósági ülés résztvevői a felszólalónak Jakobovits ügyvéd úr megbízatására irányuló javaslatával egyetértettek, az összehívandó igazgatósági ülésnek pedig meglesz a joga ahhoz, hogy a Jakobovits ügyvéd úrnak adott megbízást visszavonja vagy megerősítse.

Gálffy főügyész felveti a kérdést, mikorra hívassék össze az igazgatósági ülés. Az ülés mielőbbi megtartását feltétlenül szükségesnek tartja, már az ügyészi jelentés megtétele céljából is.

[Néhány pontban ügyrendi kérdésekről esett szó.]

Vajda tanácsos ismételten rámutat arra, úgy értette, hogy Sztrelnikov mérnök úrnak az április 30-i igazgatósági ülésen elhangzott kijelentései ellentétben állnak az ülés további hangulatával, hogy az a körülmény, hogy Sztrelnikov mérnök úr azért hozta magával Jakobovits ügyvéd urat, hogy a gazdasági rendőrségi nyomozással kapcsolatban a vállalat érdekeit védelmezze - mint ezt Sztrelnikov mérnök úr a május 9-i intézőbizottsági ülésen /13. pont/ is hangoztatta - nincs összhangban az április 30-i igazgatósági ülésen elhangzott további kijelentésekkel, melyek mind azt látszanak célozni, hogy a letartóztatottakat a vád fennállásától függetlenül mielőbb szabadlábra lehessen helyezni.

Sztrelnikov mérnök ismétli, azért hívta meg Jakobovits dr. ügyvéd urat az igazgatósági ülésre, mert jogászai véleményét kívánta hallani az ügyről. Nem foglalkozik azzal, hogy Debreczeni Sándor és Dessewffy Aurél urak számára védőt keressen, őt csupán az érdekli, vajon nevezett urak letartóztatása miatt a vállalatot érhetik-e pénzügyi következmények és meglepetések. Hogy a tárgyalások későbbi folyamán a nyilatkozatok oda irányultak, hogy a jelenvolt urak Debreczeni és Dessewffy urak magánügyével foglalkoztak, ez az ő állásfoglalását semmiképpen nem változtatja.

[Ismét ügyrendi kérdéseket tárgyalnak.]

Vajda tanácsos értesült arról, hogy a vállalat kérvényt nyújtott be a Népügyészségre a két őrizetben tartott főtisztviselő szabadlábra helyezése iránt. A kérvény benyújtása az intézőbizottság tudta nélkül történt, amit helyteleníti.

Gálffy dr. előadja, hogy a budapesti Népügyészséghez benyújtott kérvényben nem szabadlábra helyezést, hanem soronkívüliséget kért a vállalat. A kérelmet felszólaló fogalmazta, és vállalja érte a felelősséget. Egyébként véleménye szerint az ügy nem az Intézőbizottság elé tartozik, mivel őt az Igazgatóság még az Intézőbizottság kijelölése előtt bízta meg azzal, hogy a szóban forgó ügyben legjobb belátása szerint cselekedjék, és a legszélesebb körű meghatalmazással ruházta fel. A beadvány benyújtásakor Debreczeni Sándor dr. és Dessewffy Aurél urak már két hete voltak fogságban anélkül, hogy kihallgatásukra sor került volna. Dobrovolszky Vilmos, mint a vállalat központi Üzemi Bizottságának elnöke bejelenti, hogy az Üzemi Bizottság e tárgyban ülést tartott, és a kérvényt az Üzemi Bizottság aláírásával látta el. Az Üzemi Bizottság álláspontja szerint feltétlenül szükséges volt, hogy a tizennégy napi fogság után még ki nem hallgatott Debreczeni Sándor dr. és Dessewffy Aurél ügyében a soronkívüliség elrendelése kérelmeztesse.

Vajda tanácsos lényegében nem a soronkívüliség kérelmezését, hanem annak indokait helyteleníti. A kérvényben ugyanis a magyar-szovjet egyezményre és a letartóztatottaknak az egyezménnyel kapcsolatos ténykedéseire történt hivatkozás, ami véleménye szerint félreértésekre adhat okot.

Gálffy dr. rámutat arra a tényre, hogy az alakuló magyar-orosz alumínium társaság igazgatósági tagjaivá Debreczeni Sándor dr. és Dessewffy Aurél jelöltettek ki, valamint arra, hogy az új részvénytársaság elnökévé Debreczeni Sándor dr., vezérigazgató-helyettesévé pedig Dessewffy Aurél jelöltetett ki. Az orosz partnernek erről tudomása volt, és a Moszkvába távozott Bobkov elnök úr arra kérte fel Debreczeni Sándor alelnök-vezérigazgatót, hogy a társaság megalakulásáig legjobb belátása szerint vezesse az ügyeket. Mivel Debreczeni alelnök-vezérigazgató Dessewffy Aurél ügyvezető igazgatóval együtt intézte a társaság ügyeit, távollétük súlyos hátrányt jelent. A soronkívüliség iránti kérelem tehát indokolt.

Vajda tanácsos ismétli abbéli véleményét, hogy az ügyet az Intézőbizottsággal közölni kellett volna. Az Intézőbizottság felelős azért, ami a vállalatnál történik. A beadott kérvény miatt újabb sajtótámadás érte volna a vállalatot, amelyet azonban felszólaló elhárított. Ha az Üzemi Bizottság a kisebb jellegű ellátási kérdéseket az Intézőbizottság elé hozza, indokolt lenne ezeket a kérdéseket is előterjeszteni.

Gálffy dr. álláspontját változatlanul fenntartva őszinte köszönetét fejezi ki Vajda tanácsos úrnak az újabb sajtótámadás elhárításáért.

[A továbbiakban termelési, ellátási és személyi kérdésekkel foglalkoztak.]

Budapest, 1946. június 12.

[Részlet a Magyar Bauxitbánya Részvénytársaság 1946. április 30-i igazgatósági ülésének határozata értelmében megalakult intézőbizottság 1946. június 12-én délután 4 órai kezdettel megtartott tizennegyedik ülésének jegyzőkönyvéből.]

Jelen voltak: Strelnikov Péter mérnök-alezredes az orosz részvényesek megbízottja, Hagyó Kovács Gyula a magyar részvényesek megbízottja, Jeszenszky Ferenc dr. miniszteri tanácsos a Pénzügyminisztérium kiküldötte, Vajda Pál miniszteri tanácsos az Iparügyi Minisztérium kiküldötte, Gálffy Sándor dr., a vállalat ügyésze, Steiner Rudolf dr. központi igazgató, Tóth Béla dr. adminisztrációs igazgató, Geszler Béla könyvelési cégvezető, Déri Károly a központi Üzemi Bizottság tagja, Szepessy Anna jegyzőkönyvvezető.

[Az 1. pont egy textilkereskedő követelésével foglalkozott]

2. Gálffy Sándor előadja, hogy Esztergály Ferenc magánmérnöki irodájában a székesfehérvári gyárra vonatkozó rajzok maradtak. Beadvánnyal fordult a Népügyészséghez az irányban, hogy Esztergály ezeket a rajzokat kiadhassa, illetőleg a kulcsokat a Magyar Bauxitbánya Részvénytársaságnak kiszolgáltathassa. A mai napon Vajda tanácsos úr is szíves volt közbenjárni, a Népügyészség azonban a kérdés teljesítése elől elzárkózott.

A bejelentés tudomásul szolgál.

[A továbbiakban pénzügyekről tárgyalnak.]

Eredeti

Jelzet: MOL Z 349 Magyar Bauxitbánya Rt., Igazgatóság, 1. csomó 8. tétel: Intézőbizottsági ülésjegyzőkönyvek, 1946

Markos György cikke a bauxitbányászat „rablogazdálkodásáról”

Markos György:

MIÉRT A BAUXIT?

A szén - a petróleum mellett - a magyar energiagazdálkodás alapja. Szenünk kevés van, és ha el is érjük a békebeli termelést, csak éppen hogy fedezni tudjuk szükségleteinket. Petróleummal már valamivel jobban állunk. Még a közlekedés és a mezőgazdaság gépesítése esetén is bőven fedezhetjük a hazai szükségletet, kedvező esetben talán kivitelre is jut egy kisebb mennyiség. *Világviszonylatban* azonban petróleumtermelésünk jelentéktelen, annak 1%-át sem éri el. Ezzel szemben van egy kincse a magyar földnek, amely az aranynál többet ér, és ez a *bauxit*.

A bauxit vagy alumíniumérc a jövő fémjének nyersanyaga. Könnyűsége révén óriási jövő vár az alumíniumra, mert mindenütt, ahol a föld vonzóerejét kell legyőzni - tehát közlekedésben és építésben -, az alumínium minden más fém fölött áll. Nem rozsdásodik, mint a vas, ezzel szemben saválló. Súlyához viszonyított szilárdsága és keménysége - bizonyos ötvözetekben - vetekszik a legjobb acéléval. Felhasználhatjuk az alumíniumot vasúti személy- és teherkocsik gyártásához, automobill, traktor és egyéb mezőgazdasági gépek és készülékek termelésénél. Az építésben korlátlan lehetőségek állnak az alumíniumépítészet előtt, nemcsak azért, mert a súlyos vasgerendákat pótolhatja a könnyű alumínium, hanem azért is, mert az alumínium alkalmas ablakkeretek és ajtók készítésére. Amerikában már egész házak épülnek tiszta alumíniumból. De nemcsak a vasat pótolhatja az alumínium, hanem a rezet is, mert kitűnő elektromos vezető. A modern háztartások ideális edénye az alumíniumedény. A tejeskannától a serpenyőig és evőeszközökig.

A világpiacon az alumínium iránti kereslet rohamosan növekszik, úgy, hogy a termelés alig tud vele lépést tartani. S ez nemcsak háborús jelenség, hanem a békében is további keresletre számíthatunk, mert az említett tulajdonságainál fogva az alumínium igazán a *jövő fémje*.

Most tartunk körülbelül ott, hogy az emberiség eddigi vaskorszakát felváltja az alumínium korszak.

Ismételjük: az alumínium, illetve bauxittermelésben világviszonylatban is az elsők között vagyunk. Egyes becslések szerint Magyarország bauxitkincse legalább 50 millió tonna biztos és körülbelül 200 millió tonna valószínű készlet. Bauxitbányáink már a háború alatt évente 1,0-1,2 millió tonnát voltak képesek termelni. *Többet, mint Franciaország vagy bármely más ország a világon.* Ha a magyarországi bauxitot *teljes egészében* fel tudnánk dolgozni alumíniummá és alumíniumkészítményekké, hazánk kiszámíthatatlanul gazdag jövő elé nézhet. Ha megvalósítjuk azokat a lehetőségeket, amelyeket a bauxit és alumínium magában rejt, Magyarországon 15-20 év múlva akár már adót sem kell fizetni!

A bauxitból való alumíniumnyerésnek azonban az az akadálya, hogy az alumínium előállításához nagymennyiségű elektromos energia kell. Ezen a téren nagyon keveset várhatunk a szénen alapuló energiatermeléstől. Petróleum- és földgázkészletünk racionális és előnyös kihasználásánál tágabb lehetőséget nyújtana, de az igazi megoldás csak a vízi elektromos erők nagyfokú termelése lehet. Nekünk azonban számottevő vízierőink nincsenek. Az erdélyi és kárpátaljai vízierők kiépítése a magyar bauxit- és alumíniumtermelés elengedhetetlen feltétele. És nagyban előmozdítaná a Szovjetunió és a dunavölgyi népek együttműködését. E nélkül legfeljebb a *nyers bauxitot* szállíthatnók külföldre, tehát a korlátlan lehetőségektől elesnénk, mert a bauxitot nem a magyar munka alakítaná át timfölddé, alumíniummá és alumíniumkészítményekké, tehát az ezzel járó munka ellenértéke sem Magyarországnak maradna. Nem is beszélve a további lehetőségekről. Európában a fasizmus összeomláság a vezető alumíniumhatalom Németország, alumíniumtermelése túlnyomórészt a mi bauxitunkon épült fel. A hazai bauxitbányák tulajdonosai és a náciak zsoldjában álló kormányok korlátlanul rendelkezésére álltak a fasiszta német gazdaságpolitikának, és kielégítették annak háborús szükségleteit. Bauxitbányáinkban *rablógazdálkodás* folyt. A legjobb érceket szállították Németországba, és itthon csak minimális mennyiséget dolgoztak fel timföldre. S az előállított timföldnek túlnyomó része is Németországba ment. Már a gyárakat is úgy helyezték el, hogy azok a német gazdaságot szolgálják ki. *Magyarországnak nem volt haszna mérhetetlen kincséből, csak néhány felelőtlen és lelkiismeretlen nagytőkésnek.*

A magyarországi bauxit- és alumíniumtermelés két nagy tröszt, illetve konszern kezében összpontosul. Az egyik a „*Bauxit Trust*”, egy Svájcban *bejegyzett* vállalat, amelynek részvénny többsége azonban *magyar nagytőkések* kezében van. Ezek a magyar nagytőkések régi jó ismerőseink. A Weiss Manfréd család, *Chorin* Ferenc, illetve a *Salgótarjáni Kőszénbánya*, a *Vida*-család, azaz a *MÁK* és a *Hitelbank* és az úgynevezett *Hiller*-csoport néhány kisebb jelentőségű egyénisége tartják kezükben mindmáig a bauxit- és alumíniumtermelést. A vállalat igazgatóiként mind a bauxitbányáknál, mind a feldolgozó üzemeknél az „*Ötven család*” többi jó nevei szerepelnek. Báró *Fejérváry* Imre, *Bethlen* Béla gróf, *Edelsheim-Gyulay* Lipót gróf, *Kornfeld* Pál és cselédeik, *Rehling* Konrád, *Schalta* Alajos, *Reinmann* Ernő. A konszern bányáiban termelt bauxitot a Bauxit Trust üzemeiben dolgozzák föl timfölddé, s a timföldből a Weiss Manfréd és a MÁK kohói olvasztják ki az alumíniumot, a Salgó és a MÁK szénével!

A másik nagyvállalat, a Magyar Bauxitbánya Rt., az első Horthy-féle úgynevezett földreform által kártalanított arisztokraták vállalata. Herceg *Montenuovo* Nándor, gróf *Dessewffy* Aurél, gróf *Andrássy* Mihály, gróf *Hunyady* Ferenc, a Futura révén előnytelenül ismert *Darányi* Béla, a Dreher-Haggenmacher konszern egyik tagja: *Hardy-Dreher* Béla, a rosszemlékű *Kozma* Miklós, Horthy belügyminiszterének családja, a különböző sötét ügyleteiről ismert vitéz *Zsilinszky* Gábor, ez a díszes társaság, amelyet a demokratikus földreform nem oly módon kártalanított, mint Horthyék. Ezek *most megmaradó hatalmukat igyekeznek felhasználni régi vagyonuk és hatalmuk visszaszerzésére.*

Ne csodálkozzunk azon, hogy ilyen kezekben a magyar bauxit- és alumíniumtermelés katasztrofális helyzetben van. Az üzemetek a szakudás nagyobb dicsőségére, a nyugatra távozott grófok és nagytőkések megbízásából, két ügyvéd vezet. A mérnöki szakvezetés eredményeit ott látjuk, hogy a Magyar Bauxitbánya *alumíniumkohóit* német parancsra olyan sikeresen *bénították* meg, hogy azok még ma is *üzemképtelenek*, miáltal *Magyarország alumíniumtermelésének kétharmad részét tették tönkre.* S a legjobb úton vannak afelé, hogy a megmaradó egyharmad részt is tönkretegyék kapkodó, öntudatos, öntudatlan, vagy csak egyszerűen tudatlan vezetésükkel.

Az urak nem hajlandók jóvátételre dolgozni. A jóvátételből csak az állami pénzeket igyekeznek zsebre vágni. A magyar államtól öt évvel ezelőtt kapott *25 millió pengős, azaz 5 millió dolláros* kölcsönt most 25 millió papírpengőben fizették vissza, még azt is a jóvátételen keresett milliárdokból! Szabotálták a jóvátételt, mert meg akarták rontani a jó viszonyt a magyar demokrácia és a Szovjetunió között. Nem akartak dolgozni a magyar demokrácia számára, mert korlátlan kizsákmányolási lehetőségeik a népi demokráciában valóban megszűnnek. A potsdami határozatok értelmében a külföldön lévő német érdekeltségek is a Szovjetuniót illetik, a náci hordák által a Szovjetunióknak okozott pusztítások fejében. A Szovjetunió újból nagylelkűségének tanújelét adta, amikor felajánlotta, hogy a neki a potsdami határozatok értelmében és a jóvátétel fejében járó részt nem szereli le, hanem itti hagyja, és ezen felül is hajlandó a magyar alumíniumtermelés fellendítéséhez hozzájárulni. Ami például a kárpátaljai vízierők bekapcsolását is jelentené. De ezek az urak ettől féltek a legjobban. Most az államosítástól való félelmükben engedékenyebbek - de ez már nem fog rajtuk segíteni.

A svájci cég takarója alá bújnak, hivatkozva arra, hogy az, mint idegen tőke *érintheetlen*. A németek több stróman-vállalattal rendelkeztek, amelyek svájci céggként voltak bejegyezve. Mindez azonban nem gátolta az amerikaiakat abban, hogy a háború folyamán azokat a névleg svájci, de valójában német vagyonokat elkobozza. Ha Amerika ezt megtehetné az állítólagos svájci vagyonnal, mi is megtehetjük ugyanazt. Mert mi azt akarjuk, hogy a magyar nép éljen emberi életszínvonalon és boldoguljon. De ez ellen mindent megtesznek a nagytőkések, tízezer holdjaikból kiebudalt arisztokraták és cselédeik, a szakértő ügyvédek.

Hát ezért kell a bauxitot államosítani!

A nemrég a magyar kormány és a Szovjetunió között megkötött szerződés lehetővé teszi, hogy a magyar nép hatalmas szomszédja segítségével élvezhesse végre a magyar föld kincseinek gyümölcsét.

A Tett, 1946. május 1.

Gábor Andor két „leleplező” cikke a „Magyar Bauxitbánya” működéséről

Gábor Andor:

Rossz kezekben az ország kincsei

Adatok a Magyar Bauxitbánya működéséről

Markos György kollégám, látom, arca verejtékében fáradozik, hogy köztudatot teremtsen arról, hogy országunk a bauxitban olyan kinccsel rendelkezik, amely, ha megfelelő kezekben volna, ki tudna bennünket húzni súlyos gazdasági bajainkból. De nincs megfelelő kezekben. Markos György a partizánok lapjában, „A Tett” hasábjain, miután kimondta, amit a „Bauxit Trust” nevű vállalatról tud, rátér a Magyar Bauxitbánya Részvénytársaságra, s ezt írja róla:

„A másik nagyvállalat, a Magyar Bauxitbánya Rt., az első Horthy-féle úgynevezett földreform által „kártalanított” arisztokraták vállalata. Herceg Montenouvo Nándor, gróf Dessewffy Aurél, gróf Andrássy Mihály, gróf Hunyady Ferenc, a Futura révén előnytelenül ismert Darányi Béla, a Dreher-Haggenmacher-konzern egyik tagja, Hardy-Dreher Béla, a rosszemlékű Kozma Miklós, Horthy belügyminiszterének és családjának a különböző sötét ügyleteiről ismert vitéz Zsilinszky Gábor, ez a díszes társaság, amelyet a demokratikus földreform nem oly módon kártalanított, mint Horthyék...Ne csodálkozzunk azon, hogy ilyen kezekben a magyar bauxit- és alumíniumtermelés katasztrofális helyzetben van... Az urak nem hajlandók jóvátételre dolgozni...”

Két lefogás

Hát biztos, hogy nem hajlandók, és nyilván ezért egy kis malheur érte a vállalatot április utolsó napjaiban. A gazdasági rendőrség letartóztatta *Debreczeni* vezérigazgatót és *Dessewffy* igazgatót. Szabotázs gyanúja alapján. S én minden további bizonyítás nélkül vaktában is elhittem, hogy a gyanú alapos. Grófok és hercegek vállalata dolgoznék a magyar demokrácia javára? Valószínűtlen.

Nos, az igazgatók lefogása meglehetősen riadalmat keltett a vállalatnál. Azonnal igazgatóságüli ülést hívtak össze. Minek? Hogy megvizsgálja a meglehetősen erélyes formában fellépő gyanút? Dehogy.

Hogy kiszabadítsa a lefogott igazgatókat, tekintet nélkül arra, hogy a Magyar Bauxitnál van-e, nincs-e szabotázs.

(Ezt a mondatot, amely részemről vakmerő kitalálásnak látszik, alább, mint idézetet fogom hozni.)

S most lép a színre a jelenlegi közélet egy másik veszedelmes faktora, az ügyvédség, amelyről pedig én akarom arcom verejtékével bebizonyítani, hogy csinálni kell vele valamit, különben ebek harmincadjára kerülnek.

A mentőgyalag

Az igazgatósági ülésen megjelenik Jakobovits Béla dr. ügyvéd, aki nem tartozik a vállalathoz, annyira nem tartozik a vállalathoz, hogy egyenesen a *miniszterelnökség jogtanácsosa*. Vagyis a kormány érdekeit képviseli, gondolod te, gyanútlan olvasó, Jakobovits Béla dr. ügyvéd, mint mindjárt kiderül, kizárólag Jakobovits dr. ügyvéd érdekeit képviseli.

Kik vesznek részt ezen az ülésen, amely azért ült össze, hogy Jakobovits Béla dr.-t meghallgassa?

Jeszenszky Ferenc, a pénzügyminisztérium részéről kiküldött igazgatósági tag, *Darányi Béla dr., Károlyi István dr., Hagyó-Kovács Gyula*, herceg *Montenouvo* Nándor, *Pétery István dr.* és *Várady Béla* igazgatósági tagok, *Gálffy Sándor dr.* a vállalat ügyésze és - sajnos - *Déri Károly* üzemi bizottsági tag is, aki az egész ülés folyamán egyetlen igét ki sem ejtett a száján. Úgy látszik, nem értette meg, mi játszódik le előtte, mire használják az urak a magyar bauxitbánya munkásainak verejtékét.

Az ülésen *Jeszenszky Ferenc dr.* elnökölt, a pénzügyminisztérium kiküldötte, akinek szintén a kormány, az állam érdekeit kellett volna képviselnie. Eszébe sem jutott. Ő is áhítatosan figyelt arra, mit ad elő Jakobovits Béla dr., a nagy férfiú, aki mindent tud, és mindent mer. Aki nevén nevezi a gyermeket, minden gyermeket, és honoráriumról sohasem beszél, *illetőleg mindig megmondja, hogy nem is beszél honoráriumról.*

Jakobovits dr. előadta, igenis előadta, hogy neki már régebben *tudomása volt* arról, hogy a vállalat ellen a Gazdasági Rendőrség részéről *eljárás folyik*. A maga részéről ismétellen felajánlotta Debreczeni vezérigazgató úrnak a maga segítségét, annak érdekében, hogy az eljárás megszüntetessék. Debreczeni "a segítő készsége" visszautasította...

Különös ez, - különös. Hogy egy ügyvéd előre tudja, hogy a Gazdasági Rendőrség eljárást folytat, és előre felajánlja készségét, az eljárás megszüntetését. Még különösebb, hogy az ügyvédnek, mint mondotta:

„az elmúlt napokban alkalma volt kifejezni abbeli aggályát, hogy következményei lehetnek a segítség elhárításának.”

Magyarul ez azt jelenti: Jakobovits azt állítja, hogy a Gazdasági Rendőrség a zsebében van, s ha az ő közbenjárását igénybe vették volna, nem történhetett volna baleset.

Honorárium nélkül...

De történt. A két igazgatót lefogták, s a lefogás után Gálffy Sándor, a Magyar Bauxit ügyésze Debreczeni feleségével megjelent Jakobovitsnál, aki nem volt otthon. Később Gálffy egyedül jelent meg kollégájánál, s a lefolyt beszélgetésben Jakobovits *százszázalékos* segítségét ajánlotta fel, *mégpedig úgy, hogy az ügy a hét közepéig likvidálódjék.*

Jakobovits derék, részvételi ember. Kijelentette, hogy megszorult embereket sohasem kívánt kihasználni, és ezért a *honoráriumról nem óhajt beszélni.*

Biztos a dolgában. Határidőt mer adni. Egyebet is mer. Előadja haditervét. Szombat van; ő vasárnap *egyik miniszterünkkel együtt utazik Tatára, s a minisztert tájékoztatni kívánja* a történekről, fölkerve az ügy likvidálására. (Ismét tekintet nélkül arra, hogy volt-e szabatázs, vagy nem volt).

„Azonkívül személyesen kívánja megtenni a szükséges lépéseket a Gazdasági Rendőrségnél, mert az ő közbenjárása kétségtelenül eredménnyel jár.”

Az emberbarát ügyvéd még elmondja, hogy kint járt a Magyar Bauxit hivatalos helyiségében, újra tárgyalt Gálffyval és Debreczeninével, kijelentette, hogy azonnal hajlandó a lefogottak segítségére lenni, és újból kijelentette, hogy honorárium-igényei nincsenek.

Azt is elmondta a társaságnak, hogy vasárnap tényleg tájékoztatta a minisztert, hogy a miniszter tényleg „az ügy mellé állott”. Jakobovits hétfőn el akart menni a Gazdasági Rendőrséghez, és a miniszterre való hivatkozással közben akart járni. De erre nem került sor, mert „időközben más ügyvédet bíztak meg, és őt arra kérték fel, hogy eljárásokat ne foganatosítson.”

Rendben van. Vége az ügynek.

Ellenkezőleg. Most kezdődik igazában.

Hátha mégis baj lesz?

Mert hátha a másik ügyvéd nem tudja kihozni a lefogottakat? Pedig az a fő, hogy azok kikerüljenek, akár volt szabatázs, akár nem volt. Ez a miniszterelnökség jogtanácsosának véleménye. Nem csinál titkot belőle:

Kifejti, hogy a bűnügynek milyen hatása van a vállalatra, „függetlenül attól, hogy valójában történt-e szabatázs, vagy nem”.

Ha ugyanis - úgymond - a magyar kormánynak a Szovjetunió részére pönalét kell fizetnie a jótételei szállítások késedelme miatt, *akkor azt mint kárigényt érvényesítheti a Magyar Bauxitbánya Rt.-vel szemben.*

Ezt pedig a miniszterelnökség jogtanácsosa nem akarja! Ezért így foglalja össze mondanivalóját: „Így tehát a vállalat szempontjából semmiképpen sem közömbös az ügy kimenetele.”

De, úgy látszik, az igazgatósági ülés még nincs kellőképpen meggyőzve arról, hogy az „Igazi Égszínkék” - Balázs Béla bocsásson meg, hogy most megjelent gyönyörű meséjének címét így használom fel - hogy az igaz i égszínkék Jakobovits Bélánál kapható.

Tehát:

Előadja, hogy a néppügyészség fogházából akármelyik ügyvéd kihozhatja a két igazgatót. (Jakobovits szerint ez nem kunszt. Attól félek, igaza van.)

„De ezzel még nem lenne eliminálva az internálás veszélye.”

Vagyis: feltétlenül szükség van Jakobovits dr. közbenjárására. Honorárium nélkül, persze. Ha azt igénybe nem veszik, akkor - Jakobovits szerint - az internálás veszélye forog fenn.

Minden jó, ha a vége jó...

Az internálás szót az urak még, mint szót se szeretik, ennek következtében gyorsan megbízzák Jakobovits Béla dr.-t *anélkül, hogy honoráriumról egyetlen szó is esne*. Nincs szebb az önzetlen emberszeretetnél. Ezért az ügy így fejeződik be:

1. Darányi Béla úr az igazgatóság nevében *köszönetet mond* Jakobovits Béla dr.-nak szíves készségéért, amellyel kiváló összeköttetéseit a vállalat rendelkezésére bocsátja.
2. Hagyó-Kovács Gyula a maga részéről *köszönetet mond* a felajánlott szívességért, és kéri Jakobovits Béla ügyvéd úr segítségét.
3. Jeszenszky Ferenc *megköszöni* Jakobovits Béla dr. szíves megjelenését.
4. Jakobovits Béla dr. ismétellen kijelenti, hogy *szíves örömet* áll a vállalat rendelkezésére.

*

Mit kell ehhez még hozzátenni? Minek itt ügyvédi összeférhetlenségről vagy az ügyvédség államosításáról beszélni? Vagy a bauxitbányászat államosításáról. Ez mind megvan már. Az ügyvéd már nem lehet összeférhetlenebb, mint ebben az esetben. Itt már az ügyvéd államosítva van, hisz a miniszterelnökség jogtanácsosa már állami ügyvéd. És a Magyar Bauxit is államosítva van, mert érdekeit nem a herceg, nem a grófok megbízottja, hanem az állam ügyvédje képviseli...

De azért (mert én mégis író vagyok, noha a Művészeti Tanács ezt el nem ismeri), hiúságom legyezgetésére még egy...irodalmi - megjegyzést:

A „Dollárpapa” című vígjátékot, amelyet a Vígszínház a szezon elején felújított, mégis én írtam, és nem dr. Jakobovits Béla, a miniszterelnökség jogtanácsosa. Ő nem is szerepelhetne benne, mert *ő honorárium nélkül dolgozik*. Én nem. Én ezért a cikkemért legalább ötven centnyi honoráriumot vágok zsebre.

Szabadság, 1946. május 9.

Gábor Andor:

Újabb részletek
a Magyar Bauxitbánya Részvénytársaság
szabotáló igazgatóinak bűnügyéről

A „Szabadság” május 9-i számában „Rossz kezekben az ország kincsei” címmel egyetlen részletet ismertettem a Magyar Bauxitbánya Rt. működéséről. Arról volt a cikkben szó, hogy a Gazdasági Rendőrség ápr. 27-én letartóztatta a Magyar Bauxitbánya Rt. vezérigazgatóját, *Debrezeni* Sándort és ügyvezető igazgatóját, *Dessewffy* Aurélt. Az urakat az a gyanú terhelte, hogy elszabotálják a Magyar Bauxitbánya termelését. Erre a vállalat sürgősen igazgatósági ülést hívott össze, azzal a céllal, hogy...

Hát igen, az ember azt hinné, hogy azzal a céllal, hogy kivizsgálják, történt-e szabotázs, ha történt, ki követte el, ki felel érte. Mert hiszen, hogy egy vállalatnál szabotálnak-e vagy sem, az nem csak a Gazdasági Rendőrséget kell, hogy érdekelje, hanem elsősorban magát a vállalatot, amelynek azt lehetne hinni, érdeke, hogy a vállalat termeljen, sokat termeljen, s ha már eddig is sokat termelt, akkor még többet termeljen. Hiszen olyan szegények vagyunk, hogy nemcsak meg kell bocsátanunk az apagyilkosnak, hanem igazoltatási és bírósági praxisokban csakugyan naponként az apagyilkosok tucajainak bocsátunk meg!

Egy vállalat igazgatóságát, mely az igazgatók lefogása után sürgős tanácskozára ül össze, csak akkor nem érdekli, hogy nála szabotálnak-e vagy sem, vagyis fékeztek-e a lehetséges termelést,

ha az igazgatóságnak is az a meggyőződése, hogy dehogys baj, ha szabotálnak,

majd sietünk mi ennek a bűdös demokráciának termelni, amely...

Amely eddig, sajnos, nem nyúlt bele elég mélyen a nagyvállalatok szervezeteibe, megengedte, hogy a javak, amelyek természetüknél fogva közjavak, (a háború megmutatta, hogy szénnek, vasnak, alumíniumnak és számos más anyagnak nem szabad magántulajdonnak lennie, és pedig nemcsak a szocializmusban, hanem a kapitalizmusban sem), megengedte, mondom, hogy e javak régi tulajdonosaik kezében maradjanak. Hálából ezek a régi tulajdonosok, vagy demokratára mázolt megbízottaiak nekiláttak, hogy *aláássák a lerombolt, tönkretett és feltápszakodni akaró ország gazdasági életét*, s mert a demokrácia ellenőrzése egyelőre csak fiktív (az odaküldött ellenőrző közegek vagy nem értenek az ellenőrzéshez, vagy, miután megkenettettek, esetleg más módon a csöbe húztattak, nem is akarnak ellenőrzést gyakorolni): az urak azt csinálnak, amit akarnak.

Egy kis magyarázat

És mit akarnak az urak? Nem alumíniumércet termelni, az alumíniumérc termelése szerintük csak mellékterméke a tantiémek termelésének, s nem megfordítva. Az urak csak és kizárólag a hasznon akarnak osztozkodni, vagy, ahogy a rossznevelésű marxisták magukat kifejezni szokták: a munkás termelte érték többletet akarják maradék nélkül zsebre tenni. Ezt akarják az urak, akár keresztények, akár zsidók. S az urak nem is tudják, és ezért megtanítandók rá, hogy egy bauxitbánya nem különböző földjáradékok és tulajdonjogok és részvények és tantiémek összessége, hanem, ha akarom természeti kincs, ha akarom, isten ajándéka, amelyből izzadó munkások munkája, mérnökök és tisztviselők tervezése és szervezése szerint, alumíniumércet termel.

Sehol eme termelő munka eredményei körül *semmi szerepe nem lehet például herceg Montenuovo Eduárdnak* vagy Ferdinándnak, - éppen őt választottam, mert még most is hordott hercegi címerével úgy kiáll a grófi bauxitbányászok közül is, mint a kutyaszag a hóvirágillatból - valamint a többi parazitának, akik igazgatósági tagság címén dollár-ezreket söpörnek be ott, ahol a bauxit körül dolgozók centes munkabéreken tengődnek.

Az urakat nem hevíti a jelenlegi bauxittermelés, nemcsak politikai, hanem egyéb okokból sem - ezekre most ne térjünk ki -, s ennek következtében a szabotázs címén történt letartóztatásból a szabotázs, amely az országot érdekli, őket nem érdekli. Őket csak a letartóztatások kiszabadítása érdekli, ezért tartanak egy olyan igazgatósági ülést, amelyen a szabotázs szóba sem kerül, illetve csak ebben a formában kerül szóba: ki kell szabadítani a lefogott igazgatókat, akár volt szabotázs, akár nem volt, és így:

„A kiszabadítás után be kell bizonyítani, hogy nem volt szabotázs”, (akár volt szabotázs, akár nem.)

Ezt mondta dr. Jakobovits Béla, a miniszterelnökség jogtanácsosa, aki arra főzte a magyar bauxit urait, hogy vele és ne másik ügyvéddel szabadíttassák ki a lefogottakat. S az egész igazgatósági ülés folyamán nem esett szó a kiszabadítási eljárás (ha parancsolod: közbenjárás, vagy pedig így is mondhatod: kijáras) honoráriumáról, sőt folyton hangoztatott, hogy honoráriumról ne beszéljünk.

Hol a pénz?

Holott egy ilyen ügy nem olcsó. Pengőben ennek az árát nehéz kifejezni. Mert egy ilyen szabotázs körül egy ügyvédnek úgy kell verejtékeznie, mint tudja jó ég hány bauxitmunkásnak vagy bérkiszámoló tisztviselőnek. Egy ilyen ügy közönséges ügyvédnél sem jutányos, hát még Jakobovits Bélánál, aki különben is a miniszterelnökség jogtanácsosa, és azonkívül is „összekötései” vannak, amiknek rendelkezésre bocsátását Darányi Béla dr., a Magyar Bauxit igazgatósági tagja, külön meg is köszöni neki.

Ha a honorárium a „rendes” nivón mozogna, nem kellene ezen igazgatósági ülést összehívni e kényes dologban. Minden nagyvállalat körül vannak alapok, amelyekből a kisebb törvénytől-csusszanások fedezhetők. De ha a honorárium túlmegy az alapon...

Isten ments, hogy tisztességes úriemberekkel szemben „benyálázási kísérlettel” lépjek fel, ahogy Gyulay László képviselő a parlamentben mondotta Révai Józsefről, aki megkérdezte, van-e köze neki a nyilas szervezkedéshez. Tiszta nevetség egy ügyvédi eljárással kapcsolatban óriási honoráriumról beszélni,

- a) mikor egy igazgatósági ülésen folyton arról beszélnek, hogy honoráriumról nem is beszélnek;
- b) mikor az esetleges méltányos és mérsékelt honorárium kérdését szimplán el lehet intézni a nyugta felmutatásával.

Na.

Itt jön, amit elfelejtettem:

Elfelejtettem megírni, hogy a Magyar Bauxitbánya igazgatósági ülésén az történt, hogy mielőtt az igazgatóság megbízta volna Jakobovits Béla dr.-t a két lefogott igazgató kiszabadításával, Jakobovits szót kért, és azt mondta, hogy a megbízást olyan formában kéri, hogy a megbízást a vállalat ügyésze, Gálffy Sándor dr. ügyvéd úr kapja, akinek ő a legnagyobb készséggel lesz segítségére.

Miért ez a meglepő fordulat?

Beszéljünk magyarul

Mi ez kérem, mi ez? Az ügyvéd előbb kiszedi, kihúzza, kiszorítja a megriadt igazgatóságból a megbízást, s e fáradságos munkájában annyira megy, hogy figyelmezteti az urakat, hogy amennyiben más ügyvéd a vizsgálati fogságból ki is szabadítaná a lefogottakat, az ő közbenjárása nélkül internálás fenyegetné azokat - s aztán azt kéri, hogy a megbízást „formája” az legyen, hogy másnak adják a megbízást?...

Valóban csak formáságról van itt szó? Ördögöt. Itt a legeslegeslegesebből van szó. Arról, hogy a derék Ügyvédi Kamara az összes purifikációs szándékaival, ha vannak, elmehet túróért. Jakobovits dr. ügyből nem lesz összeférhetlenség: nem fognak azon lovagolhatni, hogy ha az egyik kormányzserv, a Gazdasági Rendőrség lefogott valakit, akkor az ügyvédi etikába ütközik, hogy egy másik kormányzserv, a miniszterelnökség jogtanácsosa szabadítsa ki őket. És nem lesz, ami még fontosabb, *nyugta* sem. Nyoma sem lesz honoráriumnak; illetőleg: *a honoráriumnak nem lesz nyoma*.

A vállalat ügyésze: dr. Gálffy van megbízva (ez törvényes) és dr. Jakobovits csak *segít* (ez is törvényes).

Beszéljünk franciául

A dolog egészen ártatlan. Mint a következő francia történet:

A francia nevelőnővel mennek a gyerekek a Rókus kórház környékén, és két kutyát látnak, amelyek,

- Oh mademoiselle, que'est ce que font les petits chiens?

S a kisasszony szemlesütve feleli:

L'un des petits chiens est malade et l'autre l'aide á parvenir á l'hôpital.

L'aide = segít.

A többi nem fordítom le. Az urak megértik.

Szabadság, 1946. május 12.

Címkek:

[Trianon](#) ^[2]

[református](#) ^[3]

[bauxit](#) ^[4]

[tímföld](#) ^[5]

[fegyverszűnet](#) ^[6]

[jóvátétel](#) ^[7]

[MASZOBAL](#) ^[8]

[alumínium](#) ^[9]

[Iparügyi Minisztérium](#) ^[10]

Kiadás: 6. évfolyam (2006) 4. szám

Forrás webcím: https://www.archivnet.hu/gazdasag/hova_lettek_a_magyar_fold_kincsei.html

Hivatkozások

- [1] https://www.archivnet.hu/gazdasag/hova_lettek_a_magyar_fold_kincsei.html
- [2] <https://www.archivnet.hu/cimkek/trianon>
- [3] <https://www.archivnet.hu/cimkek/reformatus>
- [4] <https://www.archivnet.hu/cimkek/bauxit>
- [5] <https://www.archivnet.hu/cimkek/timfold>
- [6] <https://www.archivnet.hu/cimkek/fegyverszunet>
- [7] <https://www.archivnet.hu/cimkek/jovatetel>
- [8] <https://www.archivnet.hu/cimkek/maszobal>
- [9] <https://www.archivnet.hu/cimkek/aluminium>
- [10] <https://www.archivnet.hu/cimkek/parugyi-miniszterium>